

HEUNI

The European Institute for
Crime Prevention and Control,
affiliated with the United Nations

Lapsen kuulemisen käsikirja epäiltyjen ihmiskauppatapausten tutkinnassa

Julia Korkman, HEUNI

Lapsen kuulemisen käsikirja epäiltyjen ihmiskauppatapausten tutkinnassa

Julkaisija: Itämeren valtioiden neuvosto

Tekijä: Julia Korkman, HEUNI

Asiantuntijat:

Noora Halmeenlaakso, Suomen keskusrikospoliisi

Natalia Ollus, HEUNI

Olivia Lind Haldorsson, Itämeren valtioiden neuvosto

Shawna von Blixen-Finecke, Itämeren valtioiden neuvosto

Linda Cordisco-Steele, Kansallinen lasten edunvalvontakeskus, USA

Toimittaja: Shawna von Blixen-Finecke, Itämeren valtioiden neuvosto

This work is licensed by the Council of the Baltic Sea States under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Would you like to translate this document? Please contact the Council of the Baltic Sea States to find out more about format, accreditation and copyright.

Published 16 April 2024 in Stockholm.

.

Sisällysluettelo

Johdanto	5
Muisti ja lapsen kehitys	7
Muisti kietoutuu kielen kehitykseen	7
Infantiili amnesia	7
Muistolähteen seuranta	8
Lapsen kehitys ja suggestioalttius	9
Pienet lapset luottavat siihen, että aikuiset auttavat heitä ymmärtämään maailmaa	10
Nuorten lasten suggestioalttius, joka johtaa väärään todistajankertomukseen	10
Murrosikäisten nuorten suggestioalttius, joka johtaa vääriin tunnustuksiin	11
Tutkittuun tietoon perustuva käytäntö suggestioalttiuden välttämiseksi	12
Käytä avoimia kysymyksiä muistin palauttamisen tukena	12
Hanki mahdollisimman täydellisiä taustatietoja kompensoimaan aikaisempaa vaikutusta lapsen muistiin	12
Pysy neutraalina	13
Vältä kyllä/ei -kysymyksiä	13
Muistin (väärin)ymmärtäminen	13
Toistuvien kokemusten muistaminen	14
Toistuvia kokemuksia koskeva kuulustelu	14
Mahdollisesti traumaattisten ja stressaavien tapahtumien muistaminen	15
Traumaattisia kokemuksia koskeva kuulustelu	15
Kulttuuri ja muisti	16
Mitä muistamme	16
Lukutaito	17
Kuulustelut monikulttuurisissa ympäristöissä	17
Ajan käsitys	18
Tapahtumien ajoituksen selvittäminen kuulustelussa	18
Lapsikaupan uhrien kuulusteluun liittyviä näkökohtia	20
Lapsikaupan määrittelemisen	20

Ihmiskauppa jatkumona	21
Tutkittuun tietoon perustuvat kuulustelutekniikat ja -rungot	21
NICHD-R -periaatteet	22
Pakkoon perustuvien kuulustelukäytäntöjen arviointi	22
Ihmiskaupan tunnistamisen haasteet	23
Epäiltyjen kuulusteleminen samalla tavalla kuin uhreja voi parantaa tunnistamista	24
Miksi monet uhrit ovat haluttomia kertomaan, mitä on tapahtunut	24
Esimerkki: Verkossa tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö	25
Miten vastahakoisuus otetaan huomioon kuulustelun valmistelussa	27
Vaihtoehtoiset hypoteesit, kun absoluuttinen näyttö puuttuu	27
Psykologinen kontrolli ja pakottaminen ihmiskaupan yhteydessä	28
Eristys	28
Esimerkki: Pakkoavioliitto	29
Positiivinen vuorovaikutus	29
Traumaside	30
Pakottaminen	30
Esimerkki: Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa	30
Kuulustelun mukauttaminen psykologisen ja pakottavan kontrollin huomioon ottamiseksi	31
Käytä aikaa turvallisuuden varmistamiseen ja yhteistyösuhteen luomiseen	32
Kulttuurisensitiiviset strategiat yhteistyösuhteen luomiseksi	33
Työskentely tulkkien kanssa	34
Tulkin rooli	34
Kulttuurisensitiivinen kieli	34
<i>Ote kuulustelusta</i>	35
Kuulustelijoiden ja tulkkien yhteiskoulutukset	36
Yhteistyösuhde ja tulkit	36
Yhteistyö tulkkien kanssa	36

Liite: Lapsen kuulustelun mukauttaminen lapsikaupan ja siihen liittyvien rikosten tutkintaan	38
1. Kuulustelun suunnittelu ja valmistelu	38
Vaihtoehtoiset hypoteesit käsiteltävänä olevalle epäilylle	38
Miten huomioidaan se, mitä ei tiedetä: tutkiva ajattelutapa	39
Jos käytetään tulkkia	39
2. Johdantovaihe: Luo yhteistyösuhde ja tutustuta lapsi kuulustelutilanteeseen	39
3. Harjoituskuulustelu (episodinen muistikoulutus)	40
4. Perussäännöt (lapsiystävällisyys ja lainmukaisuus)	40
5. Varsinainen kuulustelu	40
Esimerkki: pakkotyö / lapsityövoima	41
Esimerkki: verkossa tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö	41
Lapsi on kokenut jotain toistuvasti	42
Psykologisen pakottamisen ja kontrollin tutkiminen	43
Lapsi ei halua puhua asiasta	43
6. Lopetus	44
Viittaukset	45

Johdanto

Tämän käsikirjan tavoitteena on auttaa ammattilaisia kuulusteluissa, kun rikostutkinta koskee epäiltyä lapsikauppaa.

Lasten kuulustelemista on tutkittu laajasti viime vuosikymmeninä. Tutkimusten perusteella on kehitetty useita käytännön suosituksia ja haastattelurunkoja. Suuri osa tutkimuksesta on keskittynyt seksuaaliseen hyväksikäyttöön.ⁱ Vähemmälle huomiolle on jäänyt lasten kuulustelut muissa tilanteissa, kuten turvapaikkaprosesseissa, huoltajuuskiistoissa ja lapsikauppataututkinnassa. Tarvitaan erityisesti käytännön tapauksissa tehtyjen kuulustelujen arviointia sekä empiiristä tutkimusta sen todentamiseksi, ovatko nykyiset kuulusteluperiaatteet hyödyllisiä ja sovellettavissa näihin tapauksiin ja missä määrin.

Parhaiden käytäntöjen pääpiirteet ovat yleensä samat eri tutkintayhteyksissä.ⁱⁱ Eräillä näkökohdilla on kuitenkin todennäköisesti suurempi paino ihmiskauppaa tutkittaessa. Tässä käsikirjassa esitellään joitakin näistä näkökohdista. Samalla lähdetään siitä, ettei ole olemassa vain yhtä menetelmää, joka sopisi niihin eri tilanteisiin, joihin lapset voivat joutua. Sellaisia ovat myös tapaukset, joissa myös heitä itseään voidaan epäillä hyväksikäyttöön liittyvistä rikoksista.

Käsikirja perustuu tutkimuksiin ja ammattilaisten kokemuksiin. Käsikirjassa esitetään tapausesimerkkejä ja otteita kuulusteluista. Käsikirja hyödyntää kokemukserusteisia haastattelurunkoja ja esittelee yleisiä peruseriaatteita ja piirteitä, joilla on todennäköisesti erityisen suuri merkitys tutkittaessa epäiltyä lapsikauppaa.ⁱⁱⁱ

Tässä käsikirjassa esitetyn lisäksi oikeusalan toimijoita kannustetaan varmistamaan, että lasten kuulustelut (oikeuspsykologiset haastattelut) videoidaan ja niitä käytetään todisteina tuomioistuimessa siten, että prosessi turvaa myös puolustuksen oikeuksia, sen sijaan, että lapsia ristikuulustellaan oikeudessa. Sellainen ristikuulustelu voi olla erityisen haitallista lapsille.^{iv}

ⁱ Kuehnle & Connell, 2008: *The Evaluation of Child Sexual Abuse Allegations* on kattava ja edelleen erittäin informatiivinen lasten seksuaalisen hyväksikäytön tutkintaa koskeva käsikirja.

ⁱⁱ Esimerkiksi YK:n hyväksymät Méndezin periaatteet vuodelta 2021. Lasten oikeuspsykologisesta haastattelusta katso Lamb ym., 2018.

ⁱⁱⁱ Vastuuvapauslauseke: Ihmiskaupan käsite on laaja ja jossain määrin tulkinnanvarainen. Tätä käsikirjaa ei ole tarkoitettu oikeudellisten johtopäätösten pohjaksi. Tämän käsikirjan esimerkkitapauksissa ei välttämättä ole aina syytetty ihmiskaupasta. Esimerkiksi monia verkossa tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön muotoja saatetaan tutkia ja niistä voidaan syyttää muina rikoksina. Se, miten asia määritellään juridisesti ei kuitenkaan ole ratkaiseva lapsen kuulusteluun ja ymmärtämiseen tarvittavien psykologisten tekijöiden kannalta.

^{iv} Andrews ym., 2015; Korkman ym., 2024; Righarts et al., 2015. Katso myös *At the Crossroads: Exploring changes to criminal justice proceedings when they intersect with child protection proceedings in cases involving child victims of violence* - <https://www.barnahus.eu/en/publication/at-the-crossroads-exploring-changes-to-criminal-justice-proceedings-when-they-intersect-with-child-protection-proceedings-in-cases-involving-child-victims-of-violence/> Katso myös *In Need of Targeted Support. Exploring the role of Barnahus in identification and investigation of child trafficking and the support and assistance provided to victims* <https://childrenatrisk.cbss.org/publications/in-need-of-targeted-support/>

Muisti ja lapsen kehitys

Tämä luku on yleiskatsaus siihen, miten muisti toimii lapsuudessa. Luvussa keskitytään siihen, mikä on erityisen tärkeää valmistauduttaessa kuulustelemaan lasta, jonka epäillään joutuneen ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhriksi. Lisäksi esitetään kuulustelun valmisteluun ja toteuttamiseen liittyviä näkökohtia, jotka tukevat lapsen muistia ja joilla vältetään suggestioalttiutta.

Muisti kietoutuu kielen kehitykseen

Lapsilla on taipumus oppia valtavia määriä uutta tietoa joka päivä nuorella iällä. Lapset eivät kuitenkaan vielä ole kehittäneet strategioita oppimansa ja kokemansa muistamiseksi ja kertomiseksi. Heidän muistonsa saattavat vaikuttaa hajanaisilta, koska heillä on vähemmän aiempaa kokemusta, johon sulattaa ne. Tilanne on kuin klassista konserttia kuuntelevalla säveltäjällä verrattuna musiikin aloittelijaan: molemmat voivat sanoa jotain kokemuksesta, mutta säveltäjällä on paljon hienostuneempi käsitys siitä, mitä musiikissa tapahtuu ja laajempi sanavarasto kokemuksen sanallistamiseksi ja jäsentämiseksi.

Se, miten lapset oppivat puhumaan, kertomaan kokemuksistaan ja muodostamaan muistoja näistä kokemuksista, riippuu hyvin paljon siitä, miten heidän lähellään olevat aikuiset selittävät ja kertovat tapahtumista, sekä siitä sanastosta, jota käytetään heidän kasvuympäristössään.

Infantiili amnesia

On hyvin tiedossa, että muistin ja kielen kehitys ovat kietoutuneet toisiinsa. Tämä merkitsee sitä, että samalla kun lapset oppivat kertomaan kokemuksistaan, he oppivat myös jäsentämään niitä muistoissaan. Tämä on todennäköinen selitys ilmiölle, jota kutsutaan *infantiiliksi amnesiaksi*, sille, että aikuiset harvoin muistavat tapahtumia ajalta ennen 3-4 vuoden ikää. Tutkimukset viittaavat todellakin siihen, että ihmisten välillä on huomattavaa vaihtelua siinä, mistä iästä lähtien heillä näyttää olevan lapsuuden muistoja. Myös kulttuurisia eroja voi olla.

Se, mitä muistamme, liittyy meille merkityksellisiin asioihin. Tämä puolestaan riippuu taustastamme, kulttuuristamme, aiemmista kokemuksistamme ja yhteydestä, jossa muistaminen tapahtuu. Vaikka muistin perusmekanismit ovat todennäköisesti yleismaailmallisia, kulttuuriin ja perheeseen liittyvät tekijät

vaikuttavat siihen, *miten* muistot rakentuvat ja niistä kerrotaan.¹ Kuten kieli, muistikin on hyvin riippuvainen lapsen sosiaalisesta ympäristöstä.

Infantiili amnesia ei tarkoita sitä, että *lapset* eivät muista mitään tapahtumia ajalta ennen 3-4 vuoden ikää, vaan pikemminkin sitä, että näillä muistoilla on taipumus unohtua ennen aikuisuutta. Uudemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että on vaikeata muistaa, milloin jokin tapahtui. Nuoret aikuiset sekä lapset voivat myöhentää varhaisimpia muistojaan eli he uskovat, että kaikki tapahtui myöhemmin kuin todellisuudessa.² Toisaalta tutkimukset osoittavat myös, että monet aikuiset, erityisesti vanhemmat aikuiset, uskovat säilyttäneensä muistoja ajalta, joka ei tutkimuksen valossa vaikuta uskottavalta. Aikuisista 14% sanoo "muistavansa" tapahtumia ennen yhden vuoden ikää.³

Muistilähteen seuranta

Lapset kamppailevat usein niin sanotun *muistilähteen seurannan* kanssa, eli arvioidessaan tietämäänsä tai muistamaansa lähdettä, siis sitä, mistä heidän muistonsa ovat peräisin.

Seuraavassa esimerkissä lapsi puhuu mahdollisesta sieppausyrityksestä.

Esimerkki: Sieppausyritys, auton kuvaileminen

Lapsi: Sitten tämä mies tuli ja pyysi minua tulemaan autoonsa

(Myöhemmin kuulustelussa kuulustelija yrittää saada tietoa autosta)

Kuulustelija: Minkä merkinen auto oli?

Lapsi: Se oli ... Volvo

tai

Kuulustelija: Minkä värinen auto oli?

Lapsi: Se oli ... punainen

tai

Kuulustelija: Voitko kertoa minulle autosta?

¹ Wang ym., 2004.

² Wang ym., 2019.

³ Akhtar ym., 2018.

Lapsi: Sen ikkunassa oli Aku Ankka -tarra

tai

Lapsi: Se oli sama kuin äidilläni, mutta tummempi

Auton merkistä kysyttäessä kuulustelija ei tiedä, tunnistaako lapsi edes automerkkejä. On olemassa vaara, että lapsi, yrittäessään miellyttää kuulustelijaa, yrittää keksiä sopivan vastauksen, vaikka ei tiedä vastausta kysymykseen. Lapsilla voi olla vaikeuksia tunnistaa omaa tietämystään tai sitä, että he eivät itse asiassa muista jotain. He voivat myös olla taipuvaisempia yrittämään miellyttää kuulustelijaa kuin tarkkailemaan muistiaan ja varmistamaan, että he kertovat vain asioita, jotka he muistavat siitä yhteydestä, josta kuulustelija kysyy.

Kysyttäessä avoimesti autosta lapsi kertoo spontaanisti yksityiskohdasta – sellaisesta, josta kuulustelija ei todennäköisesti olisi edes kysynyt. Pienelle lapselle Aku Ankka -tarra voi tietysti olla mieleenpainuvampi kuin auton merkki (tietysti lapsen kiinnostuksen kohteista riippuen – jotkut lapset ovat todellakin autoasiantuntijoita!). Lisäksi Aku Ankka -tarra voi osoittautua tutkinnassa paljon arvokkaammaksi kuin lapsen arvaus auton merkistä tai väristä.

Se, missä iässä lasta voidaan kuulustella, vaihtelee lapsesta toiseen, mutta yleensä alle 4-vuotiaat lapset harvoin pystyvät kertomaan kokemuksistaan niin selkeästi, että asiasta tietämättömät aikuiset (eli aikuiset, joilla ei ole aiempaa tietoa kyseisen lapsen kokemuksista) ymmärtävät.

Lapsen kehitys ja suggestioalttius

Suggestioalttius voidaan määritellä taipumukseksi:

- sisällyttää muistoihin elementtejä, joita ei ole koettu, mikä vääristää muistoja;
- vastata sen mukaisesti, mitä olettaa kuulustelijan odottavan (vaikka tietää, ettei vastaus vastaa todellista muistikuvaa).

Vaikka ihmiset yleensä ovat melko alttiita suggestiolle, varsinkin kun he ovat tekemisissä auktoriteetin kanssa, lapset ja nuoret voivat olla erityisen alttiita suggestiolle. Tärkeää on, että suggestio voi johtaa täysin väriin todistajankertomuksiin riippumatta siitä, käydäänkö suggestiota sisältäviä keskusteluja rikostutkintaan liittyvän kuulustelun yhteydessä tai sen ulkopuolella.

Pienet lapset luottavat siihen, että aikuiset auttavat heitä ymmärtämään maailmaa

On melko loogista, että pieni lapsi olettaa aikuisen "tietävän" paremmin kuin hän itse, mitä hän on saattanut kokea. Pienet lapset kasvavat maailmassa, joka on täynnä asioita, joita he eivät ymmärrä. He luottavat siihen, että aikuiset kertovat heille, mitä on tapahtumassa. Heidän muistinsa ja kielitaitonsa kehittyvät edelleen. He ovat yleensä alttiimpia suggestiolle, koska he ovat tottuneet olemaan suurelta osin riippuvaisia siitä, että aikuiset selittävät heille maailmaa.

Siksi nuoret lapset kohtaavat ilmeisiä vaikeuksia rikostutkintaan liittyvässä kuulustelussa, koska heidän ei voida odottaa suhtautuvan erityisen kriittisesti aikuisten selityksiin siitä, mitä he ovat kokeneet.

Tämä tarkoittaa myös sitä, että aikuiset voivat suuresti vaikuttaa siihen, miten lapset tulkitsevat kokemuksiaan. Lapset ovat alttiimpia suggestiolle suhteessa aikuisiin yleensä. Tämä pitää erityisesti paikkansa suhteessa aikuisiin, joista he ovat riippuvaisia.

Nuorten lasten suggestioalttiisuus, joka johtaa väärään todistajankertomukseen

Jäljempänä on ote äidin ja tyttären välisestä keskustelusta. Tässä tapauksessa äiti on huolissaan siitä, että isä, josta hän on eronnut, on käyttänyt tytärtään hyväksi tämän asuessa hänen luonaan. Äiti tallentaa tytön kanssa käymänsä keskustelut ja toimittaa ne myöhemmin poliisille.

Esimerkki lapsen suggestioalttiudesta

Äiti: Niin, koska tämä tapahtui?

Tytär: Ensi tiistaina.

...

Äiti: Koska se tapahtui?

Tytär: En minä tiedä.

Äiti: Oliko se kauan sitten?

Tytär: Kauan, kauan sitten.

Äiti: OK, kauan sitten.

Tytär: Juu.

Äiti: Eikö se ollut nyt, kun olit isäsi luona?

Tytär: Ai niin, se oli nyt, kun olin isän luona.

Äidiltä jäi huomaamatta, mutta translitteroitua keskustelua lukevalle käy selväksi, että tytär tuntuu pyrkivän myötäilemään äidin ehdotuksia. Tytär toistaa äidin oletuksia ja vastaa johdattelevien kysymysten mukaisesti. Vaikka tämä voi olla selvää ulkopuoliselle, suggestioalttiudesta tietoiselle tarkkailijalle, joka keskittyy kysymysten ja vastausten sanamuotoon, tämä voi jäädä huomaamatta asianomaiselta aikuiselta, joka voi tulkita lapsen hiljaisuuden tai vastaamatta jättämisen merkiksi siitä, että aihe on liian vaikea.

Tutkimukset⁴ ovat osoittaneet, että lapset saattavat sisällyttää äitinsä vääristynyttä tietoa omiin tapahtumia koskeviin muistoihinsa ja että aikuisten voi olla vaikea ymmärtää, miten lasten lausunnot ovat muotoutuneet. Erityisen vaikeaa on tunnistaa, onko lapsen antaman lausunnon sisältö seurausta johdattelevista kysymyksistä vai onko tietoja annettu oma-aloitteisesti.⁵ Tämä koskee myös todellisia tapauksia, joissa epäillään lasten hyväksikäyttöä. Eräässä tutkimuksessa analysoitiin vanhempien ja lasten välisiä nauhoitettuja keskusteluja tilanteissa, joissa vanhemmat epäilivät lapsensa joutuneen hyväksikäytön uhriksi. Analyysi osoitti, että otokseen kuuluneet vanhemmat esittivät enimmäkseen johdattelevia ja vihjailevia kysymyksiä. Keskusteluissa suurin osa tiedoista oli pikemminkin peräisin aikuisilta kuin lapsilta itseltään.⁶ Tärkeää on, että vanhemmat pitivät tallenteita todisteena siitä, että lapset olivat todistaneet hyväksikäytöstä. Tutkimustulos viittaa siihen, että aikuiset ehkä eivät itse asiassa ole tietoisia suggestioalttiudesta ja siitä, millaisia vihjailevat kysymykset ovat.

Murrosikäisten nuorten suggestioalttiisuus, joka johtaa väriin tunnustuksiin

Vaikka nuorempien lasten, erityisesti alle kouluikäisten, suggestioalttiudesta on olemassa paljon kirjallisuutta, murrosikäisten nuorten suggestioalttiudesta on hieman vähemmän. Siinä missä esikouluikäiset ja pienet kouluikäiset lapset ovat ilmeisen ja näkyvästi haavoittuvaisia, nuoret voivat olla aikuismaisia ja lisäksi käyttäytyä tavalla, joka ei välttämättä herätä aikuisissa suojelunhalua. Nuoruuteen liittyviä riskitekijöitä ovat käyttäytymiseen vaikuttavat hormonaaliset muutokset, ikäkaudelle tyypillinen riskinottokäyttäytyminen, alikehittynyt päätöksentekokyky ja aikuisen fyysinen ulkonäkö, huolimatta siitä, että heidän kognitiivinen ja emotionaalinen kypsyytensä ovat vasta kehittymässä.

⁴ Principe ym., 2013.

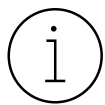
⁵ Bruck ym., 1999; Lamb ym., 2000.

⁶ Korkman, Juusola & Santtila, 2014.

Näillä riskitekijöillä on seurauksia nuoria koskevan rikostutkinnan kannalta. Esimerkiksi vääriä tunnustuksia koskevan kirjallisuuden mukaan nuorilla on selvästi suurempi riski kuin vanhemmilla aikuisilla tunnustaa rikoksia, joihin he ovat itse asiassa syyttömiä.⁷ Tämä on erityisen tärkeää ihmiskaupan yhteydessä, koska aikuiset rikoksenteelijät voivat manipuloida tai pakottaa nuoria rikolliseen toimintaan, jolloin rikosoikeusjärjestelmä voi pitää heitä epäiltyinä tai rikoksenteelijöinä eikä uhreina. Tämä voi haitata luottamuksen rakentamista ja näiden nuorten halukkuutta kertoa haavoittuvuudestaan, uhriksi joutumisestaan ja mahdollisista heihin kohdistuvista rikoksista.

Tutkittuun tietoon perustuva käytäntö suggestioalttiuden välttämiseksi

Tutkimukset osoittavat, että jos lapsia kuulustellaan johdattelevalla tavalla, heidän todistajankertomuksensa kokemuksistaan voivat muuttua rajusti.

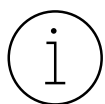

Käytä avoimia kysymyksiä muistin palauttamisen tukena

Vaikka kuulustelijat yleisesti tietävät, että heidän pitäisi esittää avoimia eikä suljettuja kysymyksiä, monet eivät ehkä tiedä, *miksi*.

Avoimet kysymykset, kuten "Kerro minulle siitä päivästä", kehottavat kuulusteltavia aktiivisesti palauttamaan asioita mieleensä tietojen antamiseksi. Tämän seurauksena kuulusteltava voi paljastaa asioita, joita kuulustelija ei olisi koskaan ajatellut kysyä. Meissä kaikissa on eroja sen suhteen, mitä yksityiskohtia havaitsemme. Tämä pätee myös lapsiin.

Vastaavasti, kun kuulusteltaville esitetään suljettuja tai johdattelevia kysymyksiä, kuten "Olitko matkalla töistä kotiin, kun näit pahoinpitelyn?", kuulusteltavat saattavat vain tyytyä vahvistamaan tai kieltämään esitetyn informaation. He voivat jopa automaattisesti olettaa, että kysymyksessä esitetyt tiedot pitävät paikkansa ja hyväksyä tämän tiedon tiedostamatta sitä. Tästä tiedosta voi myöhemmin tulla osa sitä, mitä he luulevat muistavansa.

Hanki mahdollisimman täydellisiä taustatietoja kompensoimaan aikaisempaa vaikutusta lapsen muistiin

Kuulustelijoiden tulisi pyrkiä saamaan lapset kertomaan mahdollisimman seikkaperäisesti henkilöistä, tapahtumista, suhteista, teoista sekä omista ajatuksistaan, tuntemuksistaan ja tunteistaan.

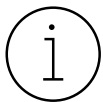
Sen lisäksi, että otetaan huomioon aikuisten vaikutus lasten muistiin, on tärkeää pohtia myös sitä, miten aiemmat keskustelut aikuisten kanssa ovat saattaneet

⁷ Gudjonsson, 2021.

muokata lapsen ymmärrystä tietyistä kokemuksista. Lasten voi olla vaikea kuvitella, että aikuiset, mukaan lukien heidän vanhempansa, ovat väärässä tai voivat valehdella.

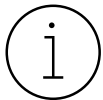
Mahdolliset hyväksikäyttäjät voivat käyttää hyväkseen lapsen suggestioalttiutta ja naiiviutta esimerkiksi kuvailemalla hyväksikäyttötilanteita normaaleiksi tai jopa positiivisiksi. Seurauksena on, että kun lapselta kysytään, onko "jotain pahaa" tapahtunut, tämä ei välttämättä paljasta tapauksia, jotka ovat itse asiassa hyväksikäyttöä ja merkitsevät selvää riskiä lapselle.

Pysy neutraalina

Aikuiset saattavat usein omaksua tavan tulkita lapsille, mitä heidän "on täytynyt" tuntee tai miten he ovat saattaneet kokea tapahtuman. Kun aikuisten arvaukset menevät pieleen, ne voivat johtaa siihen, että lapsen todistajankertomus ja vastaukset eivät enää vastaa lapsen aitoa kokemusta.

Vältä kyllä/ei -kysymyksiä

Lapset ovat erittäin alttiita suggestiolle ja saattavat vastata kyllä/ei -kysymyksiin melko satunnaisesti. Esimerkiksi, kun esitetään järjettömiä kysymyksiä, kuten "Onko hyppääjä vihaisempi kuin norsu?", esikoululaiset vastaavat yleensä kyllä sen sijaan, että vastaisivat ei tai osoittaisivat, että he eivät ymmärrä kysymystä tai tiedä vastausta.⁸

Muistin (väärin)ymmärtäminen

Yksi muistin merkittävimmistä piirteistä ja samalla ehkä yksi vähiten ymmärretyistä on se, että muisti ei todellakaan toimi kuin videonauhuri. Muisti on hyvin helposti muokattavissa. Muistomme muuttuvat jatkuvasti. Ne ovat alttiita vääristymille ja uudelleentulkinnoille sen mukaan, mitä tietoja saamme muista lähteistä ja erityisesti ihmisiltä, joihin luotamme. Tämä pätee kaikkiin ihmisiin, niin aikuisiin kuin lapsiin.

Tämä tarkoittaa myös sitä, että tapa, jolla arvioimme kokemuksiamme voi myöhemmin muuttua. Tämä havainto toistuu usein hyväksikäytön lapsiuhrien sekä ihmiskaupan ja/tai lähisuhdeväkivallan uhrien kohdalla. Joskus uhrin eivät ymmärrä tapahtumiin liittyviä väkivaltaisia elementtejä kuin vasta myöhemmin. Varttuessaan lapset saattavat esimerkiksi huomata, että se, mitä he ovat kokeneet, ei yleensä kuulu muiden lasten elämään.

⁸ Heather Fritzley ym., 2013.

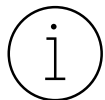
On myös tärkeää ymmärtää muistin assosiatiivinen luonne: mitä enemmän todistaja voi kertoa kaikenlaisia yksityiskohtia – rikostutkinnan kannalta epäolennaisiakin – sitä enemmän hän todennäköisesti muistaa. Muistot eivät myöskään välttämättä palaudu kronologisessa järjestyksessä, vaan rikostutkintaan liittyvän kuulustelun on mukauduttava kuulusteltavan tapaan kertoa ja muistaa asioita eikä päinvastoin.⁹

Toistuvien kokemusten muistaminen

Rikosoikeusjärjestelmässä voidaan olettaa, että jos jotain on tapahtunut useita kertoja, se muistetaan paremmin kuin yksittäiset tapahtumat. Hieman paradoksaalinen muistiin liittyvä havainto näyttää kuitenkin olevan se, että toistuvista kokemuksista muistetaan vähemmän yksityiskohtia kuin ainutlaatuisista kokemuksista. Ainutlaatuiset kokemukset jäävät paremmin mieleen kuin jokapäiväiset. Lisäksi, kun tilanne toistuu monta kertaa, meillä on taipumus muodostaa tapahtumista niin kutsuttuja "käsikirjoituksia" – se, mitä "yleensä" tapahtuu – lukuisten erillisten, yksittäisten tapahtumien sijaan. Tällä on ilmeinen merkitys esimerkiksi perheväkivaltatapauksissa, ihmiskaupassa seksuaalista hyväksikäyttöä varten, pakkotyössä – ja monissa muissa yhteyksissä, jotka liittyvät ihmiskaupan ja hyväksikäytön eri muotoihin.

Kuvittele, että yrität kertoa kaikista niistä jouluisista, uudenvuodenpäivistä, syntymäpäivistä (tai muista tapahtumista, jotka ovat merkityksellisiä sosiaalisessa ympäristössäsi), jotka olet elämäsi aikana viettänyt. Erittäin todennäköisesti tämä osoittautuu mahdottomaksi. Sen sijaan pystyt todennäköisesti kuvailemaan, mitä tyypillisesti tapahtuu jouluna, ja ehkä mitä tapahtui eräänä erityisenä jouluna, joka erottuu kaikista muista.

Toistuvia kokemuksia koskeva kuulustelu

Kuulustelutilanteessa tämä merkitsee, että on järkevää kysyä tilanteista, jotka erottuvat, kuten ensimmäisestä, viimeisestä ja/tai mieleenpainuvimmasta tilanteesta (esimerkiksi pahin tilanne, jos on jo todettu, että lapsi puhuu negatiivisista kokemuksista).

Lisäksi on suositeltavaa yrittää selvittää kuulustelun varhaisessa vaiheessa tapahtuiko jotain yhden ainoan kerran vai monta kertaa ja esittää sekä yleisiä kysymyksiä ("Mitä yleensä tapahtui, kun...") että erityisiä kysymyksiä ("Mitä tapahtui sinä iltapäivänä puutarhassa").

⁹ Tämä ja monet muut näkökohdat korostavat kuulustelujen sähköisen tallentamisen tärkeyttä sen sijaan, että lausuntoja kirjattaisiin kuulustelun aikana.

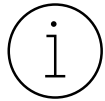
Jatkokysymyksiä esitettäessä on ilmoitettava selvästi, mistä tietystä tapauksesta kysytään ("Kerro lisää puutarhassa tapahtuneesta").¹⁰

Mahdollisesti traumaattisten¹¹ ja stressaavien tapahtumien muistaminen

Tutkimukset osoittavat, että – jokseenkin valitettavasti – traumaattisia tai todella stressaavia tapahtumia on yleensä vaikeampaa unohtaa kuin muita, neutraalimpia tai positiivisempia tapahtumia.

Muistin perusmekanismit toimivat samalla tavalla sekä erittäin stressaavien että muun tyyppisten muistojen kohdalla. On kuitenkin joitain todisteita siitä, että muistot vakavasti stressaavista tilanteista voivat olla "luurankoisempia" kuin muut muistot. Tämä tarkoittaa, että niillä on taipumus keskittyä tapahtuman keskeisiin yksityiskohtiin perifeeristen yksityiskohtien kustannuksella. Altistuminen korkealle stressitasolle vaikuttaa todennäköisesti kielteisesti myös muistiin, ja pitkä altistuminen stressille verottaa muita henkisiä ja kognitiivisia kykyjä.

Traumaattisia kokemuksia koskeva kuulustelu

Traumaattiset kokemukset voivat tulla esiin monin eri tavoin tutkintaan liittyvän kuulustelun aikana. Tapa, jolla negatiiviset kokemukset muistetaan ja kuvataan, riippuu yksilön kulttuurisesta ja muusta taustasta.

Uhrien voi olla vaikea muistaa traumaattisia tai huomattavan stressaavia kokemuksia ja kertoa niistä. On myös melko johdonmukaisesti todettu, että sellaista kokeneiden henkilöiden todistajakertomukset saattavat olla vähemmän yksityiskohtaisia ja jäsenneiltyjä.¹²

On kuitenkin olemassa keinoja, joilla voidaan maksimoida uhrien ja todistajien mahdollisuudet antaa yksityiskohtaisia todistajankertomuksia stressaavista tapahtumista. Aika, rauhallinen ilmapiiri ja luottamuksen tunne luovat olosuhteet mahdollisimman täydelliselle todistajankertomukselle. Siksi on

¹⁰ Brubacher ym., 2014.

¹¹ Trauma -termiä käytetään kirjallisuudessa eri tavoin. Sitä käytetään joskus suppeassa merkityksessä PTSD:n eli posttraumaattisen stressihäiriön diagnoosin yhteydessä ja joskus hyvin laajassa merkityksessä, joka kattaa monenlaisia negatiivisia tapahtumia elämässä. Lisäksi se, miten ja jos erilaisia kokemuksia pidetään traumatisoivina, vaihtelee kulttuurista toiseen (ja samoin ajan mittaan). Samoin vaihtelee tapa, jolla traumareaktiot ilmenevät. Vredeveltdt ym., 2023 esittävät erinomaisen katsauksen traumaan, kulttuuriin ja rikostutkintaan liittyvään kuulusteluun.

¹² Vredeveltdt ym., 2023; Herlihy ym., 2002.

suositeltavaa keskittyä yhteistyösuhteen luomiseen sekä kuulustelun fyysiseen ympäristöön. Stressaava ympäristö vähentää merkittävästi mahdollisuuksia muistaa seikkaperäisesti, varsinkin jos esitetään skeptisiä tai johdattelevia kysymyksiä.

Kulttuuri ja muisti

Mitä muistamme

Rikostutkintaan liittyvissä kuulusteluissa eräs keskeinen tavoite on kerätä ja arvioida uhrien ja todistajien antamia tietoja kokemuksistaan, muistoistaan ja havainnoistaan – niin sanottuja omaelämäkerrallisia muistoja. Se, mitä todennäköisesti muistamme, riippuu yhteydestä, perheestä, koulutuksesta, kulttuuritaustasta, tunnetilasta, ajan kulumisesta, sosiaalisesta vuorovaikutuksesta jne.¹³ Se, miten kuulustelijat ymmärtävät todistajankertomukset, mukaan lukien sanallinen ja sanaton viestintä, liittyy myös tällä tavalla kulttuuriin.¹⁴ Tämä on otettava huomioon sekä kuulusteltaessa että todistajankertomuksia arvioitaessa.

Kirjallisuudessa perinteisesti puhutaan jaosta niin sanottuihin kollektivistisiin ja individualistisiin kulttuureihin.¹⁵ Yhä useampi tutkimus osoittaa, että monet näkökohdat, jotka liittyvät rikostutkinnassa tehtäviin kuulusteluihin ovat todellakin kulttuurisidonnaisia. Tieto siitä, miten kulttuurierot voivat näkyä, on arvokasta tutkijoille.¹⁶ Esimerkiksi henkilöt, jotka tulevat kollektivistisistä kulttuureista, kuten arabialueen maista tai Saharan eteläpuolisesta Afrikasta, kertovat kuulustelussa tyypillisesti vähemmän yksityiskohtia kuin henkilöt, jotka tulevat individualistisesta kulttuurista, kuten länsimaista. Individualistisen kulttuurin kuulustelijalle tämä voi antaa vaikutelman vähemmän johdonmukaisesta todistajankertomuksesta.¹⁷ Lisäksi joissakin kulttuureissa voi olla vähemmän tärkeää, kuka tietyn tapahtuman tarkkailija oli. Joku voi esimerkiksi kertoa ystävien tai perheenjäsenten kokemuksista ikään kuin ominaan, kertomatta nimenomaisesti, kenelle jotain tapahtui tai kuka näki

¹³ Nelson, 2003.

¹⁴ Elfenbein ja Ambady, 2002; Laukka & Elfenbein, 2021.

¹⁵ Kuten Vredevelde ym., 2023 kommentoivat, yritykset nähdä hyvin suoraviivaisia kulttuurieroja voivat olla liian yksinkertaistavia, Maiden ja kulttuurien sisällä on monia alakulttuureja ja paljon vaihtelua.

¹⁶ Katso Hope ym. (2021).

¹⁷ Graham ym., 2014; Khan & Haque, 2022; Herlihy ym., 2012.

tilanteen. Tätä on analysoitu ja todettu useissa kansainvälisissä rikostutkinnoissa.¹⁸

On huomattava, että kulttuurieroja ei pidä yksinkertaistaa liikaa. Maiden ja kulttuurien sisällä voi olla monia alakulttuureja ja vaihtelua, jotka vaikuttavat tapaan, jolla ihmiset suhtautuvat todistajankertomukseensa.¹⁹ Rikostutkijoita suositellaan hankkimaan tietoa kuulusteltavien taustoista, jotta he ymmärtäisivät paremmin, miten kulttuuriset kysymykset voivat vaikuttaa viestintään.

Lukutaito

On arvioitu, että maailmanlaajuisesti kahdeksan prosenttia 15–24 -vuotiaista nuorista on lukutaidottomia.²⁰ Lukutaidottomuuden tiedetään vaikuttavan kielteisesti kykyyn ilmaista mielipiteitä, ajatuksia, kokemuksia ja tunteita.

Lukutaidottomat henkilöt voivat siksi kertoa vähemmän yksityiskohtia todistajankertomuksissaan. Tämä saattaa aiheuttaa vaaran, että heidän kertomuksiaan pidetään vähemmän uskottavina, koska monissa maissa yksityiskohtien määrää pidetään uskottavuuden indikaattorina.

Kuulustelut monikulttuurisissa ympäristöissä

Kulttuuria ja muistia koskevan tutkimuksen perusteella suositellaan, että kuulustelijat:

- välttävät esittämästä kysymyksiä, jotka perustuvat kulttuurisidonnaisiin odotuksiin ("kaikkihan muistavat hääpäivänsä").
- keskittyvät kysymyksiin, jotka ovat merkityksellisiä kuulusteltavalle.
- välttävät liian yksityiskohtaisia kysymyksiä - elleivät he viittaa johonkin kuulusteltavan kertomaan ja pyydä lisätietoja tästä.
- kun pyritään tutkimaan tapahtumien aikajanaa, on suositeltavaa kysyä erityisesti ensimmäisestä ja viimeisestä kerrasta, kun jotain tapahtui.

¹⁸ Vredevelde ym., 2023.

¹⁹ Vredevelde ym., 2023.

²⁰ <https://en.unesco.org/sites/default/files/ild-2021-fact-sheet.pdf>

Ajan käsitys

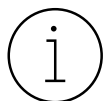
Ihmisillä on yleensä vaikeuksia arvioida aikaa. Meidän on vaikea arvioida, kuinka kauan tietty vuorovaikutus kesti ja meidän on vaikeata arvioida tarkkoja aikoja ja päivämääriä.

Länsimaisissa yhteiskunnissa olemme tottuneet turvautumaan kalentereihin, kelloihin ja muihin mittareihin, jotka auttavat meitä tarkkailemaan ja huomioimaan ajan kulumista. Kansalaisten elämää mitataan syntymästä lähtien. Monet elämän eri osa-alueisiin liittyvät asiat, kuten koulutus ja erilaiset terveyteen liittyvät tapaamiset, tapahtuvat kronologisen ikämme mukaan. Tällöin meidän on esimerkiksi helpompi "muistaa" – tai pikemminkin arvioida – kuinka vanhoja olimme kun tietyt asiat tapahtuivat. Ilman näitä kulttuuriin liittyviä työkaluja olisi todennäköisesti hyvin haasteellista arvioida, minä vuonna tietty muistamisen arvoinen tapahtuma tapahtui.

Monikulttuurisissa ympäristöissä pitää ottaa huomioon, että useissa kulttuureissa päivämäärien tarkkuus ei ole kovin tärkeitä. Sen takia päivämääriä ei välttämättä muisteta. Esimerkiksi YK on arvioinut, että joka neljäs lapsi maailmassa jää rekisteröimättä.²¹ Joissakin rikos- ja muissa tapauksissa se, että vanhempi sanoo, ettei hän tiedä lapsensa syntymäpäivää tai edes syntymävuotta, on aiheuttanut huomattavaa hämmennystä. Vaarana on, että länsimaisilla normeilla mitattuna tätä tietämättömyyttä saatetaan pitää merkkinä siitä, että kuulusteltava valehtelee. Se voi myös haitata rikostutkintaa, jossa ajallisia yksityiskohtia koskevat tiedot ovat yleensä tärkeitä syytteitä esitettäessä.

Kokemusten ajoituksesta esitetyt kysymykset saattavat siten perustua kulttuurisidonnaisiin käsityksiin siitä, mitä kuulusteltavan "pitäisi" muistaa ja kertoa. Tämä voi vaarantaa kuulusteltavan mahdollisuudet vastata uskottavasti. Se voi myös johtaa viestintämalliin, joka tekee kuulusteltavalle vaikeammaksi sanoa, mitä hän itse asiassa voisi kertoa. Tämä puolestaan tuo vaaran, että menetetään rikosoikeusprosessin kannalta mahdollisesti ratkaisevia tietoja.

Tapahtumien ajoituksen selvittäminen kuulustelussa

Kaikki ihmiset, mukaan lukien lapset, nuoret ja aikuiset kulttuuritaustasta ja kontekstista riippumatta, saattavat joutua kamppailemaan sellaisten kysymysten kanssa kuin "Mikä

²¹ <https://news.un.org/n/story/2019/12/1053211>

päivämäärä/kuukausi/vuosi tämä oli?". Kun näin on, kannattaa kysyä tapahtumien olosuhteista eikä arvioida "milloin".

Esimerkiksi: Kuka oli lapsen kanssa tuolloin? Olivatko mahdolliset nuoremmat sisarukset jo syntyneet? Kaikki aihetietoihin, kuten juhliin, säähän, fyysiseen ympäristöön, ruokaan ja leikkiin, liittyvät tiedot voivat auttaa arvioimaan tapahtuman ajoitusta. Ne menevät todennäköisesti vähemmän pieleen kuin sellaiset suoraviivaiset kysymykset kuin "Oliko se vuosi sitten, alle viisi vuotta vai lähempänä kymmenen vuotta sitten?".

Lapsikaupan uhrien kuulusteluun liittyviä näkökohtia

Lapsikaupan määritteleminen

Palmeron pöytäkirjan mukaan²² ihmiskauppa, mukaan lukien lapsikauppa, määritellään seuraavasti:

a) "ihmiskauppa" tarkoittaa hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuvaa henkilöiden värväystä, kuljettamista, siirtämistä, kätkemistä tai vastaanottamista voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai haavoittuvan aseman hyödyntämisen avulla, taikka toista henkilöä vallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla. Hyväksikäytöksi katsotaan vähintään toisen hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa tai muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu, orjuus tai muu orjuuden kaltainen käytäntö, orjuuden kaltaiset olot tai elinten poistaminen;

b) ihmiskaupan uhrin suostumuksella tämän artiklan (a) kohdassa tarkoitettuun hyväksikäyttöön ei ole merkitystä, kun sen saamiseksi on käytetty jotakin (a) kohdassa mainittua keinoa;

c) lapsen värväys, kuljetus, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen hyväksikäyttötarkoituksessa katsotaan "ihmiskaupaksi" myös silloin, kun siihen ei liity mitään tämän artiklan a kohdassa mainittua keinoa;

d) "lapsi" tarkoittaa alle 18-vuotiasta henkilöä.

UNICEF ja ILO toteavat seuraavan olevan laajalti hyväksytty ja ytimekäs lapsikaupan määritelmä:

"Lapsen värväminen, kuljettaminen, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen hyväksikäyttötarkoituksessa."

Lapsikauppaa on monenlaista. Ihmiskauppaa harjoitetaan eri tarkoituksissa, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, työvoiman hyväksikäyttö, pakkoavioliitot ja hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa, näihin kuitenkin rajoittumatta.

²² Yhdistyneet kansakunnat, 2000.

Ihmiskauppa jatkumona

Fyysinen ja psyykinen väkivalta voivat esiintyä jatkumona eli jatkuvana ja joskus hitaasti kehittyvänä prosessina eivätkä erillisinä, yksittäisinä tekoina.²³

Jos kyseessä on lähisuhdeväkivalta, se voi edetä esimerkiksi suhteellisen lievästä psyykkisestä väkivallasta vakavaan fyysiseen ja psyykkiseen väkivaltaan ja kontrolliin, jossa uhrilta viedään kaikki mahdollisuudet kommunikoida oman ympäristönsä ulkopuolella olevien ihmisten kanssa.

Rajat ylittävissä ihmiskauppatilanteissa uhri on saattanut suostua työskentelemään toisessa maassa. Näissä tapauksissa pakottamisen ja väkivallan kierre on saattanut alkaa vasta kohdemaassa.²⁴ Tämä voi vaikuttaa uhriin ja hänen reaktioihinsa monin tavoin. Aluksi suhde voi olla läheinen ja suurelta osin positiivinen, mutta se voi hitaasti muuttua selvästi väkivaltaiseksi ja negatiiviseksi. Tällaisissa tilanteissa uhri voi automaattisesti ja suurelta osin tietämättään keksiä selityksiä tekijän käyttäytymiselle ja sen kielteisille seurauksille.

Väkivallan jatkumon ymmärtämisessä toinen tärkeä näkökohta on se, että jos joku on aiemmin joutunut väkivallan tai väkivaltaisen uhkailun kohteeksi, riittää, että hän saa vain epämääräisiä muistutuksia tästä, niin hän joutuu uudestaan pelkotilaan, mikä johtaa hänen alistumiseensa ihmiskauppiaille. Ulkopuolisen arvioijan näkökulmasta yksittäiset teot tietyllä hetkellä voivat tuntua merkityksettömiltä, jos vuorovaikutusten laajempaa yhteyttä ja suhteen kehittymistä ei nähdä ja oteta huomioon. Yksittäisten puiden näkemisen sijaan tulisi siis pyrkiä näkemään metsä – jatkumo eikä erillisiä asioita ja tekoja.

Tutkittuun tietoon perustuvat kuulustelutekniikat ja -rungot

Koska tutkimus puuttuu, olemassa olevien kuulustelutekniikoiden ja -runkojen tehokkuudesta ihmiskaupan epäiltyjen lapsiuhrien kuulustelemissa tiedetään vain vähän.

Ihmiskaupan uhrien kuulustelujen dynamiikka voi poiketa merkittävästi muista lasten kuulusteluista (oikeuspsykologisista haastatteluista) ja saattaa edellyttää huolellisempaa suunnittelua ja syvempää ymmärrystä siitä, miten kuulustelujen eri muotoja ja vaihteita olisi sovellettava. Ihmiskaupan (kaikenikäisten) uhrien

²³ Kelly 1988. Kelly käytti ensimmäisenä jatkumon käsitettä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa selvitettyäessä. Hän esitti, että naisiin kohdistuva seksuaalinen väkivalta voidaan käsitteellistää jatkumona, joka sisältää sekä aggressiota ilman fyysistä väkivaltaa että vakavampia väkivallan muotoja.

²⁴ Goodey, 2004.

kuulustelua koskevan kirjallisuuden järjestelmällisen tarkastelun alustavat tulokset osoittavat, että tarvitaan kiireellisesti erityinen uhrikeskeinen haastattelurunko.²⁵

NICHD-R -periaatteet

Yleisenä suosituksena on, että lapsia kuulustelevat noudattavat NICHD-R -haastattelurungon periaatteita tai vastaavia tutkittuun tietoon perustuvia haastattelurunkoja, esimerkiksi sellaista, jota kuvataan Euroopan psykologian ja oikeuden yhdistyksen äskettäin julkaistussa valkoisessa kirjassa oikeuspsykologisesta lasten kuulustelusta.²⁶ Tämän käsikirjan liitteenä on tiivistelmä kuulustelun vaiheista (Lapsen kuulustelun mukauttaminen lapsikauppaa ja siihen liittyviä rikoksia tutkittaessa).

Kuva / laatikko: Lasten kuulustelujen (oikeuspsykologisten haastattelujen) peruseriaatteet

- Käytä avointa kehoitetta, joka on yhdistetty jatkokysymyksiin.
- Vältä tulkitsemasta, miltä lapsesta on saattanut tuntua tai mitä hän tuntee väitettyä hyväksikäyttäjää kohtaan.
- Vältä arvaamista, mihin lapsi on saattanut keskittää huomionsa ja mitä hänen "pitäisi" muistaa.
- Osoita empatiaa aktiivisesti kuuntelemalla.

Pakkoon perustuvien kuulustelukäytäntöjen arviointi

Eräässä ruotsalaisessa tutkimuksessa,²⁷ jossa analysoitiin poliisin käyttämää tekniikkaa tutkittaessa tapauksia, joissa nuorten tyttöjen epäiltiin joutuneen ihmiskaupan uhriksi seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksessa, todettiin, että tutkintaan liittyvät kuulustelut olivat erittäin johdatteluvia. Niistä annettujen kuvausten perusteella kuulustelut näyttivät olevan pikemminkin painostavia epäiltyjen kuulusteluja kuin haavoittuvassa asemassa olevan uhrin kuulemiseen soveltuvia kuulemistapoja. Ehkä ei ole yllättävää, että nämä kuulustelut eivät onnistuneet saavuttamaan niiden ensisijaista tavoitetta rikostutkinnassa, joka on olennaisten tietojen hankkimista. Uhrin välttelivät keskeisiä aiheita, kuten seksin myyntiä ja heidän suhdettaan tekijöihin. Mitä pakottavampia

²⁵ Hoogeystein & Taniguchi (painossa).

²⁶ Korkman ym., 2024.

²⁷ Lindholm ym. 2014; 2015.

kuulustelutekniikoita poliisi käytti, esimerkiksi painostamalla uhreja puhumaan, sitä välttelevimmiksi kuulusteltavien kertomukset tulivat.

Ihmiskaupan tunnistamisen haasteet

Lapsikaupan uhrien tunnistaminen edellyttää usein, että rikosoikeusjärjestelmässä nähdään lapsen kokonaiskuva ja konteksti. Kuten edellä todettiin, yksi mahdollinen tätä vaikeuttava tekijä on rikosoikeusjärjestelmän taipumus keskittyä yksittäisiin, erityisiin tekoihin eikä haavoittuvassa asemassa olevan lapsen kärjistyvään tilanteeseen jatkumona.²⁸ Kokonais kuvan saamiseksi on ponnisteltava ja käytettävä aikaa yhteistyösuhteen luomiseen, lapsen oman turvallisuuden ja kuulusteluhuoneen ulkopuolisen tilanteen turvallisuuden varmistamiseen sekä ymmärtämään, miten lapsi päätyi siihen tilanteeseen, jossa hän on.

Uhrit ovat usein myös monella tavalla haavoittuvia ja he saattavat olla kaukana "ihanneuhrin" kuvasta. Tämän tekee pahemmaksi, jos viranomaiset eivät suhtaudu lapseen uhreina edes tapauksissa, joissa heidän omat vanhempansa ovat olleet syyllisiä. Suomalaisessa tapauksessa vuodelta 2021²⁹ vanhemmat pysivät 14–15 -vuotiasta poikaansa avustamaan huumekaupassa. Hän oli ainoa lapsi, joka asui yksin vanhempiensa kanssa muutettuaan toisesta maasta ja ilman muuta sosiaalista tukea. Käräjäoikeudessa poika tuomittiin huumausainerikoksista. Asiantuntijalausannon perusteella muutoksenhakutuomioistuin kuitenkin vapautti hänet, koska hovioikeus katsoi, ettei hän voinut tehdä itsenäistä päätöstä osallistumisestaan rikolliseen toimintaan, koska hän oli riippuvainen vanhemmistaan.

Tätä tapausta voidaan jossain määrin verrata rikollisryhmiin värvättyjen tai siepattujen ja lapsisotilaina käytettyjen lasten tilanteeseen. Pelkästään lapsen iän (jos se ylittää rikosoikeudellisen vastuuikärajan) ja tutkittujen tekojen tarkastelu voi johtaa oikeudellisesti johdonmukaiseen päätökseen, jonka mukaan lapsi asetetaan syytteeseen. Toisaalta lapsen kehityksen ja psykologisen tilanteen, lapsen ja tekijän (tekijöiden) suhteen ja mahdollisen psykologisen pakottamisen ja hallinnan elementtien ymmärtäminen voi johtaa siihen, että lasta pidetään uhrina.

²⁸ "Emme näe metsää puilta", kuten eräs lapsikaupan tutkintaan erikoistunut poliisi asian ilmaisi.

²⁹ Toivonen ym., 2022.

Epäiltyjen kuulusteleminen samalla tavalla kuin uhreja voi parantaa tunnistamista

Nuoria epäiltyjä tulee kuulla hienotunteisesti, jotta he voivat kertoa kokemuksistaan ilmapiirissä, jota leimaa luottamus ja kunnioitus. Näin viranomaisilla on paremmat mahdollisuudet tunnistaa myös uhrin, joita perinteisesti olisi voitu pitää vain rikoksentekejinä.

Samoin epäiltyjen kohtaaminen kunnioittavasti ja avointen kysymysten käyttö johtavat todennäköisemmin totuudenmukaisiin kuin väriin tunnustuksiin. Jossain määrin on tutkittu, mitkä menetelmät tehoavat aikuisia epäiltyjä kuulusteltaessa. Nuorten epäiltyjen osalta ei kuitenkaan ole juuri lainkaan vastaavaa tutkimusta. Yhdistyneiden kansakuntien hyväksymissä tehokasta kuulustelua koskevissa Méndezin periaatteissa esitetään yleisiä periaatteita, joita tulee noudattaa lähes kaikentyyppisissä kuulusteluissa.³⁰

Miksi monet uhrin ovat haluttomia kertomaan, mitä on tapahtunut

Ihmiskauppaan liittyvissä tapauksissa on yleistä, että uhrin ovat vastahakoisia, vältteleviä ja joskus vihamielisiä. Suhtautuminen heihin asettaa kuulustelijalle erityisiä vaatimuksia.

Ihmiskaupan uhrin, mukaan lukien lapset, voivat yleensä olla erittäin haluttomia kertomaan asiasta useistakin syistä. Tällaisia ovat muun muassa epäluuloinen suhtautuminen viranomaisiin kohtaan ja huonot kokemukset heistä; hyväksikäyttöä ja laiminlyöntiä sisältävä tausta; sitoutuminen ja/tai riippuvuus tekijästä; ja pelko siitä, että asiat vain pahenevat niiden kertomisesta.³¹ Esimerkiksi seksuaalista hyväksikäyttöä varten tapahtuneen lapsikaupan uhreiksi joutuneiden on usein todettu kokeneen huonoa kohtelua ja heistä on toistuvasti otettu yhteyttä sosiaalipalveluihin. Heillä voi olla esimerkiksi kielteisiä kokemuksia vanhemmista erottamisesta ja sijaishuoneisiin sijoittamisesta.³²

Monia uhreja on kohdeltu kaltoin jo ennen kuin joutuivat ihmiskaupan kohteiksi. Joissakin tapauksissa, mukaan lukien pakkoavioliittotapauksissa, joissa on mukana perheenjäseniä, sukulaisia, ystäviä, tuttavien tai kumppaneita, lapset saattavat olla haluttomia kertomaan kokemuksistaan, koska he pelkäävät kertomisen vaikuttavan heille läheiseen henkilöön. Uhrin saattavat pelätä

³⁰ Méndez Principles, 2021.

³¹ Länsi, 2016: <http://dx.doi.org/10.11114/ijss.v4i5.1407>; Lavoie ym., 2019.

³² Franchino-Olsen 2021; Somer ja Szwarcberg 2001.

leimautumista ja häpeää itselleen, perheilleen ja yhteisöilleen, kun taas tekijöillä on vähäinen riski joutua syytteeseen.³³

Tapauksissa, joissa lapsia houkutellessaan tai pakotetaan rikolliseen toimintaan, heidän monet haavoittuvuutensa ja luotettavan aikuisen tuen puute voivat aiheuttaa ulkopuolisuuden tunteen. Sitä tekijät voivat käyttää hyväkseen luodakseen emotionaalisen riippuvuuden. Tämä voi johtaa haluttomuuteen antaa tietoja siitä tilanteesta, jossa heitä käytetään hyväksi, erityisesti jos oikeusjärjestelmä pitää heitä "rikollisina". He saattavat hyvästä syystä pelätä seurauksia.³⁴ On myös mahdollista, että lapset eivät koe olevansa haavoittuvia tai uhriutuneita, vaan osallistuvat toimintaan varsin mielellään ryhmän täyttämien muiden tarpeiden vuoksi: ryhmään kuulumisen tunne, asema ja mahdollisesti rahallinen hyöty.

Lisäksi lapset saattavat hävetä omaa osallistumistaan. Jos uhri on ollut aktiivisesti ja yhteisymmärryksessä mukana tilanteessa alusta alkaen, itsesyytökset ja häpeä voivat johtaa haluttomuuteen kertoa tilanteesta viranomaisille.³⁵

Tilannetta mutkistaa myös se, että uhrin ymmärrys omasta tilanteestaan voi kehittyä vasta kuukausia tapahtumien jälkeen tai jopa myöhemmin. Todisteiden kerääminen voi tällöin olla vaikeaa, varsinkin jos lapsi ei vapaaehtoisesti kerro asiasta.

Toisaalta viranomaisten voi olla vaikea ymmärtää nuorten uhrien reagoimattomuutta ja heitä painostetaan vielä enemmän, mikä voi entisestään vähentää uhrin luottamusta viranomaisiin.³⁶ Kun nuoria teini-ikäisiä kohdataan maahantulossa, viranomaisia saattaa turhauttaa heidän haluttomuutensa kertoa tilanteestaan. Viranomaiset saattavat käyttää melko voimakasta ja painostavaa kuulustelutyyliä, joka todennäköisesti pikemminkin vaikeuttaa kuin auttaa lasta kertomaan tilanteestaan.

Esimerkki: Verkossa tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö

Verkossa tapahtuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä koskevat tapaukset eroavat perinteisemmistä seksuaalisen hyväksikäytön epäilyistä, koska hyväksikäytöstä

³³ <https://www.uitgeverijparis.nl/nl/reader/204793/1001413551>

³⁴ Home Office, 2010. Mietinnössä korostetaan myös tarvetta tunnistaa mahdolliset riskit, joita lapsi kohtaa, jos hän yrittää jättää rikollisen toiminnan taakseen.

³⁵ Goodey 2004.

³⁶ Lavoie ym. 2019.

on usein todisteita. Tämä antaa täysin erilaisen lähtökohdan tutkinnalle ja kuulustelulle.

Kun tutkinta lähtee liikkeelle dokumentoiduista videoista, kuvista ja chat-lokeista, jotka osoittavat, että kuultava lapsi on se, joka näkyy aineistossa, käsillä on se, mitä usein kutsutaan objektiiviseksi totuudeksi. Tällaisissa tapauksissa kysymys ei siis ole siitä, onko lasta käytetty hyväksi. Tutkinnan tarkoituksena on kerätä lisätietoja hyväksikäytöstä, esimerkiksi muista osallisista, dokumentoimattomista kohtaamisista jne. Siksi kuulustelustrategioita on muutettava vastaavasti.

Asianosaiset lapset eivät ehkä itse asiassa ymmärrä tai ajattele joutuneensa hyväksikäytön uhreiksi. Usein tekijä voi teeskennellä olevansa lapsi tai ikätoveri, ja lapsi voi kokea olevansa suhteessa tekijään. Joissakin tapauksissa aineiston löytäminen viivästyy niin paljon, että lasten voi olla vaikea muistaa tilanteita, etenkin lievemmissä tapauksissa.

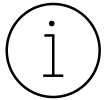
Tärkeää on, että kuulustelijat ovat tietoisia siitä, että vaikka ilmeisesti yleensä oletetaan verkossa tapahtuvalla lasten seksuaalisella hyväksikäytöllä olevan vähemmän vakavia seurauksia lapselle kuin verkon ulkopuolisella hyväksikäytöllä, tutkimukset viittaavat siihen, että seuraukset voivat olla yhtä vakavia tai jopa pahempia, kun lapsiuhreilla on lisätaakkana tieto, että heitä esittävät seksuaaliset kuvat tai videot leviävät internetissä.³⁷

Huolta on herättänyt myös se, että rikosoikeudellinen prosessi voi joskus olla lapsiuhreille haitallisempi kuin tutkittavana olevat tapahtumat. Tässä yhteydessä on kaksi tärkeää eettistä näkökohtaa. Ensinnäkin, jos hyväksikäytöstä on runsaasti todisteita, jotka osoittavat selvästi, että tietty lapsi on ollut uhri, lapsen todistelu ei ole tarpeen tapahtumien selvittämiseksi. Vaikka lapselle voidaan ja pitäisi antaa mahdollisuus tulla kuulluksi tutkinnassa, häntä ei pitäisi painostaa kertomaan kokemuksista, joista on muuta näyttöä. Toiseksi tutkijoiden on pohdittava, miten lapselle kerrotaan varovaisesti mahdollisesta aineistosta. Uhreille voi tulla järkytyksenä, että heidän kuvansa ja heitä esittäviä videoita on viranomaisten hallussa ja eri rikosoikeudelliset toimijat tulevat näkemään ne. Asiaa pahentaa se, että aineisto todennäköisesti kiertää verkossa. Lisäksi tutkijoiden on tiedettävä lasten suosimista sovelluksista ja peleistä sekä siitä, mitkä todisteet olisivat merkityksellisiä tapauksen kannalta. Kaiken tämän pitäisi vaikuttaa kuulustelujen suunnitteluun ja kuulustelukysymysten muotoiluun.

³⁷ Joleby ym.

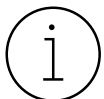
Edellä mainituista syistä kuulustelurunkoa on ehdotettu muokattavaksi erityisesti verkossa tapahtuvien seksuaalirikosten tutkintaa varten. Tätä runkoa testataan parhaillaan kenttätyössä.³⁸

Katso myös tapausesimerkki liitteestä: Lapsikuulustelun muokkaaminen lapsikauppaan ja siihen liittyviin rikoksiin liittyvien rikosten tutkinnassa.

Miten vastahakoisuus otetaan huomioon kuulustelun valmistelussa

Suosittelaa, että viranomaiset tekevät yhteistyötä uhreja tukevien järjestöjen kanssa. Yhteistyö voi parantaa mahdollisuuksia luoda hyvät suhteet.³⁹ Suositellaan, että kuulustelijat aloittavat hankkimalla yleiskuvan uhrien taustoista ja kokemuksista mahdollisuuksien mukaan ja pohtivat, miten nämä kokemukset voivat vaikuttaa siihen, miten lapset todennäköisesti käyttäytyvät ja tekevät yhteistyötä viranomaisten, kuten lainvalvontaviranomaisten, kanssa.

Vaihtoehtoiset hypoteesit, kun absoluuttinen näyttö puuttuu

Niissä tapauksissa, joissa ei ole absoluuttista näyttöä (kirjallisuudessa tätä usein kutsutaan objektiiviseksi totuudeksi) siitä, että lapsi on joutunut uhriksi, kertomatta jättäminen ei aina johdu haluttomuudesta. On tapauksia, joissa epäilyt perustuvat väärinkäsitykseen tai vääriin syytöksiin. Vaihtoehtoiset hypoteesit olisi kehitettävä käytettävissä olevien tietojen perusteella ja tutkittava sekä kuulustelussa että tutkinnassa.

Myös tapauksissa, joissa on todisteita lapsen kohdistuneista rikoksista, on pidettävä mielessä, että voi olla monia asioita, joita tutkija ei vielä tiedä. Vaihtoehtoisten selitysten pohtiminen epäilylle ja avoin tutkiva mieli siitä, että käsillä olevat tiedot saattavat olla puutteellisia tai harhaanjohtavia, vähentävät vahvistusharhan riskiä. Tämä on tärkeää, koska tutkijan vahvistusharha voi johtaa tuomiovirheisiin.⁴⁰

³⁸ Korkman ym. 2022. Verkossa tapahtuvien seksuaalirikosten rikostutkinnassa tehtävistä kuulusteluista on tekeillä erillinen ohjeistus, jonka Barnahus-verkosto käynnistää vuoteen 2024 mennessä.

³⁹ Lavoie ym 2019; Turkel & Tiapula, 2008.

⁴⁰ Korkman ym., 2024.

Psykologinen kontrolli ja pakottaminen ihmiskaupan yhteydessä

Psykologinen pakottaminen tarkoittaa kontrolloivaa käyttäytymistä, jonka tarkoituksena on tehdä henkilö riippuvaiseksi toisesta henkilöstä tai muista henkilöistä tai alistaiseksi heille erilaisen käyttäytymisen kautta. Näitä voivat olla heidän toiminnallinen eristämisensä tukihenkilöistä, jokapäiväisten tarpeiden riistäminen sekä psykologinen ja joskus muunlainen väkivalta. Fyysinen väkivalta ei välttämättä ole tarpeen uhrien kontrolloimiseksi; uhkailu ja "tai muuten" -ilmapiirin luominen mainitaan myös tehokkaina keinoina saada uhri alistumaan tekijän tahtoon. Jos psykologinen pakottaminen onnistuu, se johtaa todennäköisesti tilanteeseen, jossa uhri voi tulla yhä avuttomammaksi ja menettää tahdonvapautensa.

Eristys

Uhrin eristäminen (toiminnallinen eristäminen) on tehokas tapa sitoa uhri ihmiskauppiaseen; kun uhrilta viedään muut kontaktit, mikä tahansa kontakti voi olla parempi kuin ei mitään. Erityisesti muista maista tulevat uhrin voidaan eristää muista kuin rikosentekijästä. Jos rikosentekijä (esimerkiksi työvoiman hyväksikäytön tai seksuaalisen ihmiskaupan tapauksessa) on ainoa henkilö, jonka kanssa uhri voi kommunikoida kulttuuri- ja kielimuurin vuoksi, uhri luottaa rikosentekijään jokapäiväisessä elämässään. Koska tekijä voi olla ainoa henkilö, jonka kautta uhri saa tietoa ympäröivästä yhteiskunnasta, tällä on valtava valta sen suhteen, miten uhrin kokevat viranomaiset, poliisin luotettavuuden, työntekijöiden oikeudet, viranomaisten suhtautumisen seksiä myyviin naisiin ja naisten tai rikoksen uhrien uskottavuuteen yleensä. Tällaisen valvonnan voima on kuvattu hyvin uhrin lainauksessa.⁴¹

"Voin selittää sen, tiedätkö, jos viet koirasi kävelylle hihnassa joka päivä. Sitten viet koiran ulos ja otat hihnan pois. Se [koira] ei juokse karkuun ja villiinny. Se kääntyy ympäri ja katsoo sinua ja sanoo: 'No, mitä me nyt teemme?' Pelkäsimme todella ulkomaailmaa. Hän [tekijä] oli laittanut päähämme, että ihmiset eivät pidä meistä, että ihmiset eivät kuuntelisi meitä."

Lasten yhteydenpitoa kotona oleviin perheenjäseniin voidaan myös rajoittaa tai yhteydenpito voi tapahtua tiukassa valvonnassa. Uhrin sosiaalisen tilanteen täydellinen hallinta voi myös merkitä sitä, että vähennetään kaikkia mahdollisuuksia kommunikoida itsenäisesti muiden henkilöiden kanssa esimerkiksi pitämällä hallussa uhrin puhelin, estämällä häntä käyttämästä

⁴¹ Lainaus: Wydall & Zerk, 2021.

sosiaalista mediaa tai muita sähköisiä viestintävälineitä, saattamalla häntä kouluun ja muihin tiloihin ja takaisin sen varmistamiseksi, ettei hän seurustele, ja rajoittamalla hänen taloudellista riippumattomuuttaan.

Esimerkki: Pakkoavioliitto

Pakkoavioliitot ovat haaste rikosoikeusjärjestelmille, koska ne liittyvät tyypillisesti kulttuurisidonnaisiin perinteisiin ja niin kutsuttuihin kunniajärjestelmiin. Niiden tutkinta saattaa edellyttää taitoja, jotka eivät yleensä kuulu kansalliseen poliisikoulutukseen.⁴² Pakkoavioliittojen lapsiuhrin ovat yleensä maahanmuuttajataustaisia nuoria, useimmiten tyttöjä, jotka lähetetään kotimaahan avioitumaan. Tapauksien joukossa on myös ulkomaalaistaustaisia pariskuntia (usein turvapaikanhakijoita), jotka ovat avioituneet muualla ennen maahantuloaan, sekä ulkomaalaistaustaisia miehiä, jotka menevät naimisiin kotimaastaan kotoisin olevan alaikäisen tytön kanssa. Avioliitto solmitaan kotimaassa tai nykyisessä asuinpaikassa.⁴³

Positiivinen vuorovaikutus

Psykologinen kontrolli voi olla myös "positiivista" vuorovaikutusta.⁴⁴ Tapaukset voivat alkaa siitä, että tekijä teeskentelee olevansa kumppani / ystävä / roolimalli / isä- tai äitihahmo. Aiempi haavoittuvuus, kuten luotettavien suhteiden niukkuus, tekee uhreista erityisen alttiita tällaiselle. Myönteinen vuorovaikutus voi luoda solidaarisuutta lapsen ja tekijän välille. On myös tyypillistä, että ihmiset eivät pidä tuntemattomasta ja pelkäävät sitä ja tuntevat olonsa turvallisemmaksi tutussa ympäristössä tai tuttuun ihmisiin kanssa – silloinkin, kun nämä voivat olla objektiivisesti selvästi haitallisia lapselle. Tuntematon voi olla tunnettua paholaista pelottavampi. Rikoksentekijä voi vuorotella myönteisen ja kielteisen vuorovaikutuksen välillä, mikä voi itse asiassa olla jopa tehokkaampi strategia kuin puhtaasti kielteisten keinojen käyttäminen (esimerkiksi uhkailu ja väkivalta) uhrin hallitsemiseksi. Uurit saattavat takertua positiiviseen vuorovaikutukseen ja hakea sitä, syyttäen itseään käytöksestä, joka johtaa tekijän kielteisiin reaktioihin, aivan kuten väkivaltaisten vanhempien kanssa kasvavat lapset joskus tekevät.

⁴² Miles-Johnson & Courtenay, 2021.

⁴³ Kervinen & Ollus, 2019.

⁴⁴ Bassil, 2019.

Traumaside

Kuten edellä todettiin, haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt, joilla ei ole terveitä ihmissuhteita, ovat erityisesti vaarassa joutua uhreiksi. Lisäksi heidän on havaittu todennäköisemmin kiinnittyvän tekijöihin niin sanotun *traumasiteen* kautta. Termi viittaa emotionaaliseen siteeseen, jossa uhri kiintyy rikoksentehtijään, toistaen usein hyväksikäytön historiaa. Traumasiteen piirteitä ovat⁴⁵ vallan epätasapaino, tekijä vuorottelee myönteisen ja negatiivisen vuorovaikutuksen käytössä, uhrin kiitollisuus myönteisestä vuorovaikutuksesta ja itsesyytökset kielteisestä, sekä että uhri omaksuu tekijän näkökulman. Tällainen tunneside uhrin ja tekijän välillä voi sitoa uhrin tekijään tehokkaammin kuin uhkailu ja väkivalta.

Pakottaminen

On tärkeää tunnistaa⁴⁶ pakottavan kontrollin vaikutus. Ihmiskauppaan liittyy tyypillisesti uhkailua, voiman käyttöä tai muita pakottamiskeinoja sekä sieppauksia, harhaanjohtamista ja petoksia tai valta-aseman käyttämistä usein haavoittuvassa asemassa olevia lapsia kohtaan. Siihen voi sisältyä myös esimerkiksi maksuja tai etuuksia vastineeksi palveluista. Jos jotakin näistä keinoista käytetään, kysymys "suostumuksesta", esimerkiksi seksin myymiseen tai työhön epätavallisissa olosuhteissa, on merkityksetön.⁴⁷ Näillä uhreilla aiemmat haavoittuvuudet ja väkivaltaiset kokemukset ovat yleisiä.

Esimerkki: Hyväksikäyttö rikollisessa toiminnassa

Rikolliseen toimintaan houkutellut tai pakotetut lapset ja nuoret ovat usein erityisen haavoittuvassa asemassa. Tekijät voivat käyttää hyväkseen ulkopuolisuuden tunnetta ja luotettavan aikuisen tuen puutetta, josta monet haavoittuvassa asemassa olevat lapset kärsivät. Nämä lapset voivat tulla emotionaalisesti riippuvaisiksi niistä, jotka ovat värvänneet heidät ja siitä hyväksikäyttävästä ja haitallisesta ympäristöstä, jossa he ovat.

Jos rikosoikeusprosessin toimijat pitävät näitä nuoria rikollisina ja suhtautuvat heihin sellaisina, on erittäin epätodennäköistä, että he olisivat valmiita

⁴⁵ Casassa ym., 2022.

⁴⁶ Vaikka pakottamisella voi olla vaikutusta uhreihin ja siihen, miten heitä kuulustellaan rikostutkinnassa, YK:n ihmiskauppaa koskeva protokollan 3 artiklan c kohdan mukaisesti lapsikauppataapauksissa ei ole tarpeen osoittaa pakottamista. Suostumuksella ei myöskään ole merkitystä lapsia koskevissa asioissa.

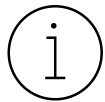
⁴⁷ UNODC, 2014.

puhumaan ja kertoisivat yksityiskohtaisia tietoja siitä tilanteesta, jossa heitä hyväksikäytetään. He saattavat hyvästä syystä pelätä seurauksia.⁴⁸

Myös järjestäytynyt rikollisuus toimii näillä oletuksilla. Kannustetaan mahdollisia uusia jäseniä liittymään. Sitten, kun he ehkä haluaisivat luopua rikollisesta elämäntavasta, tehdään eroaminen hyvin vaikeaksi uhkailun ja pakottamisen avulla.

Rikollisuuteen pakotettujen tai manipuloitujen nuorten tunnistaminen edellyttää myös, että rikosoikeusjärjestelmä näkee lapsen kokonaiskuvan ja kontekstin.

Tämä esimerkki ei liity vain pakottamiseen, vaan myös traumojen aiheuttamiseen ja positiiviseen vuorovaikutukseen.

Kuulustelun mukauttaminen psykologisen ja pakottavan kontrollin huomioon ottamiseksi⁴⁹

Uhrit eivät välttämättä koe olevansa tekijöiden (esimerkiksi jengien aikuisten johtajien tai romanttisten kumppanien) kontrollissa. He saattavat tuntea olevansa liittoutuneita paljon enemmän tekijöiden kuin viranomaisten kanssa. Kysyminen yksinkertaisesti, onko heidät "pakotettu" tekemään asioita tai tuntevatko he, että heidän "vapauttaan on rajoitettu" tai olisivatko he "voineet kävellä ulos ovesta", ei välttämättä ole tehokas strategia.

Jotta uhreilla olisi mahdollisimman suuret mahdollisuudet kertoa tietoja, joiden avulla tutkijat voivat arvioida psykologisen pakottamisen tai muun kontrolloivan käyttäytymisen mahdollisuutta, kuulustelijoita kehoitetaan kuulustelemaan pikemminkin avoimin kysymyksin ja näin maksimoimaan kuulusteltavien kertoman tiedon määrän. Tämä onnistuu parhaiten pyytämällä uhreja kuvailemaan tilannettaan mahdollisimman seikkaperäisesti.

Kuulustelijoiden tulisi pyrkiä saamaan mahdollisimman paljon tietoa uhrin jokapäiväisestä elämästä, myös tyypillisestä päivästä. On ensiarvoisen tärkeätä kysyä päivittäisistä rutiineista lähes kaikissa tilanteissa, joissa epäillä väkivaltaa tai hyväksikäyttöä lähisuhteissa tai sosiaalisissa arkiympäristöissä, kuten työssä.

⁴⁸

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/189392/DCSF-00064-2010.pdf.pdf. Mietinnössä korostetaan myös tarvetta tunnistaa mahdolliset riskit, joita lapsi kohtaa, jos hän yrittää jättää rikollisen toiminnan taakseen.

⁴⁹ Nämä ehdotukset on laadittu aiemmin todettujen tutkimusten, erityisesti Cordisco-Steele 2019:n ja ihmiskaupan tutkintaan erikoistuneen Suomen poliisin sisäisten asiakirjojen pohjalta.

Lisäksi kuulustelijoita kehoitetaan keskittymään teemoihin, kuten ystäviin ja sosiaaliseen elämään. Saako lapsi tavata ikätovereitaan? Saavatko he seurustella vapaasti kenen kanssa haluavat? Miten he ottavat yhteyttä näihin ihmisiin? Jos lapsi on joutunut eroon perheestään, onko hän heihin yhteydessä ja jos, niin miten? Jos lapsi menee ulos, kuka tietää, missä hän on ja mistä tämä tietää sen?

Onko lapsella käytössään oma puhelin, ja jos on, onko jollakulla muullakin pääsy siihen? Ovatko he tietoisia siitä, että joku mahdollisesti seuraa heitä GPS:n kautta puhelimitse tai muilla laitteilla? Saavatko he käyttää sosiaalista mediaa, sähköpostia, internettiä? Muita selvitettäviä näkökohtia ovat lapsen pankki-/luottokorttien, rahan ja mahdollisten palkkojen tai muiden maksujen käyttö (soveltuvin osin).

Lapselta voidaan myös kysyä asioista, joita hän saa ja ei saa tehdä, sekä rikkomusten seurauksista ("Mitä tapahtuisi, jos sinä..."). Lapselta voidaan myös kysyä, miten hän toimii, jos hänen täytyy hankkia tai ostaa jotain.

Lapsen elinolosuhteiden selvittäminen on ratkaisevan tärkeää. Miten, missä ja kenen kanssa lapsi asuu, nukkuu, syö, peseytyy jne.? Mitä hän pitää siitä? Minne he menevät, jos he menevät kodin ulkopuolelle? Missä he asuivat ennen? Miksi he muuttivat? Lapselta voidaan myös kysyä, missä hän kasvoi.

Lisäksi lapsen ihmissuhteiden tutkiminen on todennäköisesti ratkaisevan tärkeää hänen sosiaalisen tilanteensa ymmärtämiseksi ja sen ymmärtämiseksi, miten hän on mahdollisesti riippuvainen epäilystä. Kuulustelija voi siis kysyä epäilystä / ystäväistä / perheestä (tarvittaessa) ja, lapsen iästä riippuen, heidän suhteestaan, mitä he tekevät, mistä lapsi pitää tai ei pidä heissä jne.

Luotetuista henkilöistä on myös tärkeää tiedustella: "Onko joku, johon voit luottaa?" / "Jos on ongelmia, kenelle kerrot?" Tällaiset henkilöt voivat olla tietolähteitä ja, jos he eivät ole epäiltyjen joukossa, mahdollisia tuen tarjoajia myöhemmin. Terveiden ihmissuhteiden luominen on tärkeä tekijä suojaamaan uhria tulevalta hyväksikäytöltä ja tulevilta traumasidossuhteilta.⁵⁰

Käytä aikaa turvallisuuden varmistamiseen ja yhteistyösuhteen luomiseen

Kun tarkastellaan haavoittuvassa asemassa olevan lapsen kärjistyvää tilannetta jatkumona, sen sijaan, että etsittäisiin vain yksittäisiä, konkreettisia tekoja, on tärkeää varmistaa lapsen turvallisuus sekä kuulusteluhuoneen ulkopuolisen

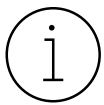
⁵⁰ Casassa ym., 2022.

tilanteen turvallisuus, luoda yhteistyösuhde (*rapport*) ja ymmärtää, miten lapsi päätyi siihen tilanteeseen, jossa hän on.

Lapsen turvallisuuden ja kuulusteluhuoneen ulkopuolisen tilanteen varmistaminen voi vaatia erityisiä toimia, tietoa, resursseja, tiivistä yhteistyötä uhrien tukipalvelujen tarjoajien ja/tai sosiaalipalvelujen kanssa sekä aikaa.

Riippumatta kuulusteltavan iästä tai kuulustelun asiayhteydestä, hyvä yhteistyösuhde parantaa viestintää ja auttaa lapsia selviytymään ahdistuksestaan ja kielteisistä tunteistaan. Tämä on asianmukaisesti tunnustettu lasten (ja aikuisten) oikeuspsykologisia kuulusteluja koskevassa kirjallisuudessa ja sosiaalisen tuen vaikutuksia koskevissa tutkimuksissa.

Tiedon hankkiminen lapsen kokonaistilanteesta, mahdollisesti myös alun perin myönteisen suhteen muuttumisesta pakottavaksi, vie todennäköisesti enemmän aikaa kuin harvinaisten tai ainutlaatuisten kokemusten tutkiminen, varsinkin jos lapsen kokemus on tehnyt hänestä vastahakoisen aikuisia kohtaan yleensä ja auktoriteetteja kohtaan erityisesti. Ihmiskauppaa koskevan tutkinnan saattaminen loppuun voi vaatia useita kuulusteluja. Joissakin tapauksissa voi kestää kauan kehittää yhteistyösuhde ja varmistaa ilmapiiri, jossa lapsi tuntee olonsa tarpeeksi turvalliseksi kertoakseen kokemuksistaan.

Kulttuurisensitiiviset strategiat yhteistyösuhteen luomiseksi

Vaikka tutkimus on melko selvästi osoittanut yhteistyösuhteen luomisen tärkeyden (kaikkien eri ikäisten kuulusteltavien kanssa, mukaan lukien epäillyt henkilöt), ei ole yhtä helppo määritellä millä strategialla tähän parhaiten päästään. Toistaiseksi ei ole juuri tutkittu kulttuuriin liittyviä eroja sosiaalisessa viestinnässä. Kognitiiviset kuulustelustrategiat, joissa esitetään avoimia kysymyksiä ja vältetään johdattelevia kysymyksiä, ovat todennäköisesti samanlaisia kielestä tai kulttuurista riippumatta, mutta sosiaaliset strategiat yhteistyösuhteen luomiseksi ja lapsen tukemiseksi ovat todennäköisesti kulttuurisidonnaisempia. Esimerkiksi Yhdysvalloissa toimivat strategiat, kuten lapsen nimen toistuva käyttäminen, lapsen pyytäminen katsomaan silmiin ja huomattavan kiinnostuksen osoittaminen lasta kohtaan toteamalla esimerkiksi, että "Haluan todella oppia tuntemaan sinut paremmin", voivat tuntua tunkeilevilta tai epäkohteliailta muissa kulttuureissa.

Ennen mahdollisten ihmiskaupan uhrien tapaamista kuulustelijoiden olisi siksi varattava aikaa kuulustelun perusteelliseen suunnitteluun ja valmisteluun, mukaan lukien uhrien taustaan, kontekstiin ja kokemuksiin tutustuminen, koska näillä on merkittäviä vaikutuksia siihen, miten mahdolliset uhrin todennäköisesti käyttäytyvät kuulustelussa.

Työskentely tulkkien kanssa

Tulkin rooli

Tutkimuksessa ei ole toistaiseksi kiinnitetty erityistä huomiota tulkkien käyttöön rikostutkintaan liittyvissä kuulusteluissa. Tutkimusraporteissa ja rikostutkijoiden, tulkkien ja rikosoikeuden toimijoiden palautteessa on melko johdonmukaisesti todettu, että tulkkkaus rikostutkintaan liittyvässä kuulustelussa on haastavaa. Eräässä ruotsalaisessa tutkimusraportissa tarkastellaan niiden rikostutkintaan liittyvien lasten kuulustelujen laatua, joissa on käytetty tulkkia. Tutkimuksessa analysoitiin oikeuspsykologisten kuulustelijoiden kokemuksia. Tutkimuksen otsikko on ytimekkäästi "Se ei toimi ollenkaan, se on minun kokemukseni".⁵¹

Kokemus on osoittanut, että tulkit saattavat välttää suoria käännöksiä. He voivat tehdä tämän ollakseen huomaavaisia kuulusteltavia tai kuulustelijoita kohtaan tai he voivat yrittää auttaa lasta käyttämällä helpompia kysymyksiä. Se voi johtua myös siitä, että sanoja tai fraaseja on vaikea kääntää tarkasti. Tällaiseen tulkin lähestymistapaan saattaa kuulua vihjailevaa kieltä ja muita kuulustelutekniikoita, jotka voivat saattaa lapsen todistajanlausunnon huonoon valoon.

Tulkkiavusteisia kuulusteluja on joskus kuvattu "kolmen hengen tansseiksi". Vaikka kahden tanssivan henkilön on suhteellisen helppo koordinoita liikkeitään ja reagoida parinsa liikkeisiin, kolmen hengen tanssissa yhteensovittaminen on monimutkaisempaa ja voi vaatia enemmän valmistelua ja harjoittelua.

Kulttuurisensitiivinen kieli

Seksuaalisuuteen, sukupuolikysymyksiin ja väkivaltaan liittyvä terminologia on kulttuurisesti herkkää ja voi vaihdella suuresti kulttuurista toiseen (ja jopa niiden sisällä). Termeillä voi olla erilaisia merkityksiä ja niiden merkitys herkästi häviää käännöksissä.

Monissa kielissä käytetään kiertoilmauksia, jotta seksuaalisuudesta ei puhuttaisi liian suoraan. Esimerkiksi termille "lasten seksuaalinen hyväksikäyttö" ei löydy helposti vastinetta kaikilla kielillä. Lapsen mahdollisuuksia kertoa seksuaalisen hyväksikäytön kokemuksista vaikeuttaa entisestään se, että harvoissa kielissä

⁵¹ Ernberg ym., 2022.

näyttää olevan lapsiystävällisiä ja tarkkoja sanoja (erityisesti naisten) sukupuolielimille.

Se, miten ihmisiin viitataan, vaihtelee myös kielten välillä. Siinä missä jotkut kielet voivat viitata henkilöihin jopa ilman sukupuolioletusta, joissakin kielissä käytetään pronomineja, jotka viittaavat sukupuolen lisäksi jopa ikään tai asemaan.

Lisäksi avointen tai neutraalien kysymysten muotoileminen voi olla joissakin kielissä helpompaa kuin toisissa. Esimerkiksi viittomakielillä tulkkien voi olla vaikea muotoilla kysymyksiä avoimella tavalla.

*Ote kuulustelusta*⁵²

Seuraavassa on transkriptio romanialaisen naispuolisen ihmiskaupan uhrin kuulustelusta.

Poliisi: Kun sanot, yritti harrastaa seksiä, voitko selittää, mitä tarkoitat yrityksellä

Käännös: Kun sanot, että hän yritti harrastaa seksiä, mihin viittaat, mitä sanot?

Uhri: Se tarkoittaa, että yritin pitää hänet mahdollisimman kaukana minusta

Käännös: Yritin pitää hänet mahdollisimman kaukana minusta

Poliisi: Koskiko uhri häntä missään vaiheessa, oliko... oliko uhri laittanut kätensä hänen penikselleen, oliko mies kiihottunut, oliko mies kova...

Käännös: Oletko yrittänyt jossain vaiheessa vai koskitko häntä vai oliko hän kiihottunut?

Uhri: Kyllä, kyllä. Yritin työntää häntä pois, koska hän oli päälläni enkä enää saanut ilmaa, hän oli hyvin lihava, hyvin iso

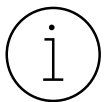
Käännös: Yritin työntää häntä pois, koska hän oli päälläni enkä voinut hengittää kunnolla, hän oli myös erittäin iso

Kuten tästä sananvaihdesta voidaan nähdä, tulkki tekee parhaansa kääntääkseen tarkasti, mutta nimenomaiset viittaukset erityisesti seksuaaliseen toimintaan näyttävät olevan vaikeita kääntää tarkasti.

⁵² Wilson, 2020.

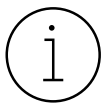
Kuulustelijoiden ja tulkkien yhteiskoulutukset

Suomen Barnahus⁵³-hankkeessa on järjestetty vuosittain lasten oikeuspsykologista haastattelua koskevaa koulutusta erikoistuneille rekisteröidyille oikeustulkeille vuodesta 2020 lähtien. Koulutus on johtanut uusiin suosituksiin, joiden mukaan poliisin tulisi suorittaa tulkkausavusteisia lasten kuulusteluja ensisijaisesti näiden erikoistuneiden tulkkien avustuksella. Tärkeää on, että koulutus on ollut kaksisuuntainen oppimiskokemus, jossa koulutuksesta vastaavilla erikoistuneilla lasten oikeuspsykologisilla kuulustelijoilla on yhtä paljon opittavaa tulkeilta kuin päinvastoin. Nämä kokemukset heijastavat tutkijoiden jo aiemmin tekemiä suosituksia. Rikostutkintaa suorittavien kuulustelijoiden ja tulkkien tulisi tehdä yhteistyötä. Heidän tulee osallistua yhteisiin koulutuksiin ja valmistella kuulustelut yhdessä. Riippumatta siitä, kuinka taitava oikeuspsykologinen kuulustelija on, jos tulkki ei ymmärrä avoimien kysymysten esittämisen merkitystä, on vaikea varmistaa laadukkaita kuulusteluja.

Yhteistyösuhde ja tulkit

On suositeltavaa, että tulkeille kerrotaan yhteistyösuhteen luomisen ja puolueettoman tuen tärkeydestä kuulustelun aikana. Tämä korostaa myös tulkin koulutuksen merkitystä. Ammattilaisia suositellaan työskentelemään mahdollisuuksien mukaan koulutettujen oikeustulkkien kanssa. Kuulustelijoiden olisi varattava aikaa kuulustelun valmisteluun yhdessä tulkin kanssa ja tunnistaa mahdollisimman ei-johdattelevat ja asianmukaiset tavat käsitellä keskeisiä kysymyksiä, jotta varmistetaan, että tulkit luovat yhteistyösuhteen kaikissa tapauksissa, myös ihmiskauppaa ja hyväksikäyttöä koskevissa tapauksissa.

Yhteistyö tulkkien kanssa

Kuulustelua edeltävä suunnittelu ja valmistelu on ratkaisevan tärkeää. Kuulustelijoita kehoitetaan tapaamaan tulkit ennen kuulustelua ja käymään läpi suunnitellun kuulustelun kaikki vaiheet sekä näihin vaiheisiin sisältyvät asiat. Lisäksi kuulustelija voi haluta käydä läpi suunnitellut kysymykset, joita kuulustelija käyttää esitelläkseen, mitä epäily koskee, jotta tulkille jää aikaa miettiä, miten nämä muotoillaan mahdollisimman avoimella ja ei-johdattelevalla tavalla.

⁵³ www.barnahus.eu

Kuulustelijoiden ja tulkkien tulisi myös keskustella siitä, miten viestinnän mahdolliset sekaannukset voidaan ratkaista. Jos esimerkiksi lapsen käyttämä sana on moniselitteinen tai sillä voi olla useampi kuin yksi merkitys, tulkkia voidaan ohjeistaa kommentoimaan tätä esimerkiksi toteamalla "Tämä sana voi tarkoittaa sekä X:ää että Y:tä", jotta kuulustelija voi yrittää löytää keinon selventää termiä. Sama koskee kysymyksiä tai vastauksia, joita tulkki ei pysty kääntämään suoraan.

Esimerkkejä tällaisista tilanteista voivat olla:

- teknisen kielen, monimutkaisten termien ja prosessien kääntäminen;
- käännetään yhden kielen sukupuolineutraaleja sanoja kielelle, jolla ei ole vastaavia sukupuolineutraaleja sanoja;
- seksuaalisesta vuorovaikutuksesta keskusteleminen tai sukupuolielinten koskettamisen selvittäminen kielellisissä yhteyksissä, joissa niille ei ole nimenomaisia sanoja, mutta joissa käytetään sen sijaan kiertoilmauksia;
- avoimien kysymysten kääntäminen esimerkiksi viittomakielille. Jos avoimia kysymyksiä ei ole, kehoitteet on ehkä muunnettava valinnaisiksi vastauksiksi, jotta johdattelevat kysymykset voidaan mahdollisuuksien mukaan minimoida.

Toinen tulkkien usein esiin tuoma näkökohta, joka jää muilta ammattilaisilta todennäköisesti huomaamatta, on se, että tulkkiavusteisessa kuulustelussa tulkki työskentelee kaksi kertaa useammin kuin kuulustelija tai lapsi. Tehtävä on kognitiivisesti – ja usein myös emotionaalisesti – raskas. Kuulustelijan on siis kiinnitettävä huomiota myös tulkin hyvinvointiin esimerkiksi keskustelemalla siitä, miten tulkki voi viestittää, milloin hän tarvitsee taukoa tai esimerkiksi tarpeesta puhua hitaammin tai lyhyemmillä lauseilla.

On tärkeää, että tulkkien kanssa työskentely olisi nähtävä mahdollisuutena oppia. Rikostutkintaan liittyvät kuulustelut riippuvat tiukasti kielestä, ja mitä paremmin kuulustelija ymmärtää lapsen käyttämän kielen rajat, sitä todennäköisemmin viestintä onnistuu. Jo nyt se, että tunnistetaan lapsikuulustelujen tulkkauksen erilaisia haasteita, on hyvä alku.

Liite: Lapsen kuulustelun mukauttaminen lapsikaupan ja siihen liittyvien rikosten tutkintaan

Huom. Tämä on NICHD-R -haastattelurungon muunnelma. Se on tarkoitettu kuulustelijoille, jotka tuntevat tämän rungon (tai muut vastaavat, tutkittuun tietoon perustuvat haastattelurungot), eikä sitä pitäisi käyttää korvaamaan niitä, vaan pikemminkin tuomaan esiin tekijöitä, jotka on otettava huomioon lapsikauppaa koskevassa tutkinnassa.

1. Kuulustelun suunnittelu ja valmistelu

Tutkintaan liittyvän kuulustelun tulisi alkaa suunnittelulla ja valmistelulla, jossa kuulustelijat saavat tietoa

- uhrin taustasta
- epäiltyyn rikokseen (epäilyihin rikoksiin) liittyvistä taustatiedoista
- jos mahdollista, mitä uhri tietää tutkinnasta
- uhrin mahdollisesta tarpeesta tulkkaukseen, mukaan lukien tieto uhrin käyttämästä murteesta.

On erittäin tärkeää, että epäilyn rikoksen ottaminen puheeksi suunnitellaan ennen kuulustelua, jotta asia otetaan esiin tavalla, joka ei ole liian moniselitteinen, mutta samalla ei ole johdatteleva. Käsiteltävät asiat on suunniteltava ennen kuulustelua ja tarkistettava sitä mukaa, kun uutta tietoa ilmenee.

Vaihtoehtoiset hypoteesit käsiteltävänä olevalle epäilylle

Ennen kuulustelua on tärkeää, että kuulustelija arvioi kuulustelua edeltävät tiedot ja harkitsee mahdollisia vaihtoehtoisia hypoteeseja epäilylle. Esimerkiksi tapauksissa, joissa epäily perustuu toisen henkilön kertomukseen siitä, mitä lapsi on kertonut, vaihtoehtoisia hypoteeseja olisivat (ainakin) seuraavat:

1. lapsi on joutunut tuttavansa kertoman mukaisella tavalla uhriksi
2. osa epäilystä on totta, mutta teot / tekijät / konteksti eroavat alkuperäisestä epäilystä
3. epäily johtuu tuttavan väärinkäsityksestä
4. epäily johtuu lapsen kanssa käydystä johdattelevasta keskustelusta
5. epäily perustuu jommankumman tahalliseen väärään syytökseen.

Miten huomioidaan se, mitä ei tiedetä: tutkiva ajattelutapa

Kun epäilyt perustuvat vankkaan näyttöön (kuten videotodisteisiin tai yksiselitteisiin somaattisiin havaintoihin), vaihtoehtoisia hypoteeseja itse epäilyille ei ehkä tarvita. Siitä huolimatta on tärkeää säilyttää samalla tavalla tutkiva ja avoin ajattelutapa siltä varalta, että todisteita on mahdollisesti tulkittu väärin tai on tapahtumia, jotka eivät vielä ole tulleet ilmi, jne. Kuulustelijaa kehoitetaan tekemään luettelo avoimista kysymyksistä ennen kuulustelua, jotta ne eivät unohdu ja jotta hän voi muotoilla mahdollisimman monta avointa kysymystä. Näitä teemoja ovat esimerkiksi (muokataan aina tapaustietojen perusteella):

- muiden aikuisten (kuin epäillyn tekijän) osallisuus
- muiden lasten (tai aikuisten uhrien) osallistuminen
- keskustelut tapahtumista muiden henkilöiden, kuten tekijöiden, uhrien ja muiden henkilöiden kanssa
- muut vastaavat lapseen tai muihin henkilöihin kohdistuvat tapahtumat
- transaktiot
- kommunikointitavat

Jos käytetään tulkkiä

Olisi otettava yhteyttä ammattitulkkiin, mieluiten *rekisteröityyn oikeustulkkiin*. Ennen kuulustelua olisi varattava aikaa, jotta kuulustelija ja tulkki voivat käydä läpi *keskeiset käsiteltävät aiheet*. Suunnitteluun kuuluu myös mahdollisten *väärinkäsitysten käsittely, kysymysten avoimen muotoilun tärkeys, johdattelevien kysymysten välttämisen tärkeys* ja keskeisten termien *läpikäyminen*.

Erityisesti seksuaalirikoksiin tai pakkoavioliittoihin liittyvissä tapauksissa on tärkeää varmistaa, haluaako uhri mieluummin mies- vai naispuolisen tulkin ja/tai kuulustelijan.

2. Johdantovaihe: Luo yhteistyösuhde ja tutustuta lapsi kuulustelutilanteeseen

Tutustumisvaiheen tarkoituksena on luoda yhteistyösuhde lapsen kanssa. Monet ihmiskaupan tai muiden rikosten lapsiuhrit, kuten verkossa tapahtuvien seksuaalirikosten lapsiuhrit, saattavat osoittaa huomattavaa haluttomuutta kertoa kokemuksistaan viranomaisille. Yhteistyösuhteen luominen on ratkaisevan tärkeää tämän esteen voittamiseksi. Se on yleisesti ottaen – kaikille kuulusteltaville – edellytys onnistuneelle tutkintaan liittyvälle kuulustelulle.

Pohjimmiltaan ei ole suositeltavaa jatkaa kuulustelua ilman yhteistyösuhdetta. Yhteistyösuhteen luomisen tavat vaihtelevat tilanteesta toiseen. Joillekin lapsille

voi olla tarpeen tavata kuulustelijaa erikseen ennen kuin edes yritetään käynnistää tutkintaan liittyvää kuulustelua. Toisille taas voi olla tärkeää saada kertoa tapahtumista mahdollisimman pian.

3. Harjoituskuulustelu (episodinen muistikoulutus)

Harjoituskuulustelun tarkoituksena on tutustuttaa lapsi kuulustelun viestintään ja antaa lapsen harjoitella vastausten antamista avoimiin kehoitteisiin. Se tarjoaa myös kuulustelijalle mahdollisuuden saada käsitys lapsen tavasta kommunikoida. Pienten lasten tai kehityshäiriöisten lasten tapauksissa tai tulkkiavusteisissa kuulusteluissa se antaa mahdollisuuden arvioida, voidaanko kuulustelu toteuttaa onnistuneesti suunnittelulla tavalla vai tarvitaanko lisätukea tai asiantuntemusta.

4. Perussäännöt (lapsiystävällisyys ja lainmukaisuus)

Todistajien oikeudet ja velvollisuudet vaihtelevat maittain, mutta yleistä on, että ne on selitettävä kuulusteltavalle kuulustelun alussa. Tapa, jolla nämä selitetään, on räätälöitävä lapsen iän ja ymmärryksen tason mukaan.

Lasten kuulustelua koskevassa kirjallisuudessa usein ehdotetaan esiteltäväksi seuraavat aiheet:⁵⁴

- on tärkeää puhua totta (ohjeistamalla lasta olemaan valehtelematta tai pyytämällä lasta lupaamaan, ettei valehtelee)
- oikeus olla kertomatta asioista, jos ei halua
- lapsen pitäisi sanoa, jos hän ei ole varma tai ei tiedä / muista jotain
- lapsi voi ja saa korjata kuulustelijaa, jos tämä on ymmärtänyt jotain väärin.

On tärkeää muistaa kertoa kaikki oikeudelliset näkökohdat lapsiystävällisellä tavalla, kuten esimerkiksi itsekriminointisuojusta tai oikeudesta olla saattamatta lähiomaista vaaraan joutua syytteeseen.

5. Varsinainen kuulustelu

Kun kuulustelija on onnistuneesti luonut yhteistyösuhteen lapseen, hänen tulisi siirtyä varsinaiseen kuulusteluun mahdollisimman ei-johdattelevalla tavalla. Se, miten asia esitetään, vaihtelee suuresti taustatiedoista riippuen. Esimerkiksi

⁵⁴ Huomautus: Nämä vaihtelevat todennäköisesti sen mukaan, missä roolissa lasta kuulustellaan (esim. uhri / todistaja / epäilty).

tietoja, joista on selkeää ja yksiselitteistä näyttöä, voidaan esitellä tutkinnan syytä selitettäessä.

Esimerkki: pakkotyö / lapsityövoima: Jos on selvää, että lapsi käy töissä ja epäily koskee sitä, täyttävätkö työolot mahdollisesti ihmiskaupan tunnusmerkistön, kuulustelun aihe koskee lapsen työtä. Tavoitteena on kerätä kaikki mahdolliset konkreettiset tiedot työoloista (esim. historia, henkilökohtaiset suhteet, palkat, työajat jne.).

"Kuulin, että työskentelet X:llä. Voitko kertoa minulle siitä?" → "Sanoit, että se on (hauskaa / tylsää / kovaa työtä) - kerro minulle lisää siitä ... millä tavalla se on X / mitä tarkoitat X: llä?"

"Milloin oli viimeinen työpäiväsi? Voitko kertoa minulle siitä niin paljon kuin muistat?"

"Sanoit minulle, että X on pomo. Kerro minulle lisää X: stä" → "kerro minulle, miten tutustuit häneen... mitä yleensä teette yhdessä... muista läsnä olevista ihmisistä..."

Esimerkki: verkossa tapahtuva seksuaalinen hyväksikäyttö: Jos on olemassa kuvia, videoita tai keskustelulokeja, jotka osoittavat selvästi, että kuulusteltu lapsi on joutunut uhriksi, kuulustelija voi viitata niihin.

"Poliisi tutkii tapausta, jossa on selvinnyt, että mies on pyytänyt lapsia lähettämään hänelle kuvia. Haluamme tietää mahdollisimman paljon tästä miehestä ja siitä, miten hän on ollut tekemisissä lasten kanssa. Näemme hänen chat-lokistaan, että hän on myös lähettänyt viestejä sinulle. Tätä miestä kutsutaan X:ksi. Voitko kertoa minulle kaiken, mitä tiedät tästä miehestä?"

Monissa tapauksissa niin sanottu objektiivinen totuus ei kuitenkaan ole tiedossa ennen tutkintaan liittyvää kuulustelua. Tällaisissa tapauksissa on lähdettävä siitä, että epäilyyn liittyviä tietoja ei ole tarkistettu. Tällaisiin tietoihin ei pitäisi viitata ikään kuin ne olisivat tosiasioita.

Esimerkiksi lasten ja aikuisten (tai kahden ihmisen) väliset keskustelut voivat sisältää virheitä, puutteita, vääriä tulkintoja ja vääriä syytöksiä, jotka johtuvat (tahallisista tai viattomista) vihjailevista kysymyksistä. Tapauksissa, joissa on tehty ilmoitus, että lapsi on kertonut jollekulle hyväksikäytöstä, on tärkeää ottaa huomioon väärinkäsityksen mahdollisuus. Lapselle tulisi esittää kysymyksiä, jotka tarjoavat mahdollisuuden kertoa tilanteesta puolueettomasti sen sijaan, että pyydetään lasta toistamaan "mitä kerroit opettajallesi".

Kuulustelun varsinaisessa vaiheessa on suositeltavaa, että aihetta tutkitaan niin kutsutun suppilolähestymistavan avulla eli keräämällä mahdollisimman paljon tietoa avointen kysymysten avulla:

Avoimet kysymykset ("*Kerro minulle lisää...*") ja ohjatut avoimet kysymykset, jotka viittaavat lapsen antamiin tietoihin ja tarkentavat asiaa ("*Mainitsit, että hän pakotti sinut. Kerro minulle niin paljon kuin voit siitä*"). Kuulustelijan tulisi esittää tarkempia kysymyksiä vasta, kun kaikki mahdollinen tieto on kerätty avoimilla kehoitteilla. Esimerkiksi, jos henkilön ikä on ratkaiseva kysymys tutkinnassa ja lapsi on kuvannut vuorovaikutusta jonkun kanssa, kuulustelijan tulisi ensin kysyä lapselta tästä henkilöstä:

"Mainitsit X:n. Voisitko kertoa minulle lisää X:stä ..."

Kuulustelija voi sitten rajata esimerkiksi tarkempiin kysymyksiin:

"Voitko kuvailla, miltä X näytti?"

Vasta kun nämä kysymykset on esitetty, kuulustelija voi viimeisenä keinona pyytää tarkempia tietoja, kuten onko lapsella käsitystä siitä, kuinka vanha X oli. Suljettujen kysymysten riskinä on lapsen arvaus, ja kuulustelijan on tiedostettava tämä.

Tästä seuraa, että jos lapsi sanoisi "Hän on 45", kuulustelija voi esittää jatkokysymyksenä, kuinka lapsi tietää sen. Tämä voi johtaa sellaisiin tietoihin kuten "Hän näyttää isältäni ja isä on 45" tai "En tiedä, mutta hän näytti vanhalta" tai "Hän sanoi olevansa 45", mikä antaa pohjan annettujen tietojen paremmalle arvioinnille.

Koko kuulustelun ajan on tärkeää luoda ja ylläpitää yhteistyösuhdetta ja jatkaa lapsen tukemista aktiivisen kuuntelun kautta!

Lapsi on kokenut jotain toistuvasti

Toistuvia tapahtumia koskevat muistot voivat poiketa yksittäisten tapausten muistoista. Toistuvien mutta samankaltaisten kokemusten tiedetään johtavan summaarisiin muistoihin siitä, "mitä yleensä tapahtuu". Lapsella voi olla vaikeuksia muistaa tarkkoja yksityiskohtia erillisistä tapauksista.

Kun kuulustellaan toistuvista tapahtumista, kuulustelijoita neuvotaan

1. kysymään toistuvista tapahtumista jo harjoituskuulusteluvaiheessa
2. käyttämään yleistä "Mitä yleensä tapahtuu, kun...") JA erityistä "Mitä tapahtui eilen", koska tämä mahdollistaa erityyppisten muistojen muistamisen
3. kysymään, tapahtuiko jotain kerran vai useammin kuin kerran
4. yksilöimään tietyt jaksot: "Kerro minulle siitä, kun vierailit setäsi luona"

5. kysymään tietyistä jaksoista - viimeisimmistä, ensimmäisistä, siitä, jonka lapsi muistaa parhaiten

Psykologisen pakottamisen ja kontrollin tutkiminen

Koska ihmiskaupan uhrit eivät välttämättä tunne olevansa kontrolloituja, mutta saattavat pitää ihmiskauppiasta ystävänä tai henkilönä, johon he luottavat – ja ehkä luottavat enemmän kuin rikosoikeusjärjestelmän toimijoihin – kysyminen suoraan "pakotetuksi" tulemisesta ei välttämättä ole informatiivista. Tässäkin tapauksessa on suositeltavaa pyytää ja tukea lasta antamaan mahdollisimman paljon tietoa olosuhteistaan. Psykologiseen kontrolliin ja pakottamiseen liittyvien tietojen keräämiseksi kuulustelijoita kehoitetaan keräämään mahdollisimman paljon tietoa niistä olosuhteista, joissa epäilty ihmiskauppa tapahtuu. Koska ihmiskaupan uhrien riippumattomuutta rajoitetaan usein ja heidät eristetään yhteyksistä ulkomaailmaan, näitä aiheita on tärkeitä käsitellä.

Teemat, joihin kannattaa keskittyä:

- kontrolli / vapaus:
- ystävät, sosiaalinen elämä kodin ulkopuolella, keinot ottaa yhteyttä sosiaalisiin kontakteihin
- puhelimen käyttö, sosiaalinen media (pääsy / muiden henkilöiden pääsy)
- pankkikortit, rahan käyttö
- palkat, maksut
- päivittäiset rutiinit!
- elinolosuhteet (oma huone, terveys, ruoka)
- ihmissuhteet (epäiltyyn, ystäviin, perheeseen)
- henkilöt, joihin lapsi voi luottaa – miten lapsi saa heihin yhteyden?
- henkilöt, joille lapsi voi puhua

Lapsi ei halua puhua asiasta

Tärkeää on, ettei yhtäkään lasta pakoteta tai manipuloida voimakkaasti puhumaan. Jos lapsi ei halua käsitellä olennaisia kysymyksiä, kuulustelijan on kunnioitettava tätä. Kuulustelija voi esimerkiksi sanoa tämän selvästi: *"Ymmärrän, ettet halua puhua tästä nyt. En pakota sinua kertomaan minulle. Sinulla on oikeus päättää, mitä haluat kertoa minulle."*

Jos esille otettu asia selvästi ahdistaa lasta, kuulustelija voi siirtyä puhumaan helpommista aiheista ja ehkä myöhemmin kysyä lapselta, saako hän vielä esittää muutaman kysymyksen. Joissakin tilanteissa vaikea aihe voi tulla lapselle yllätyksenä tai shokkina. Hän voi tarvita aikaa tottuakseen ajatukseen siitä, että aiheesta keskustellaan. Kuulustelija voi myös ehdottaa taukoa tai uutta

tapaamista. On kuitenkin tärkeää, ettei lapselle välitetä vaikutelmaa, että hänen on puhuttava asiasta ennemmin tai myöhemmin.

Lapselle voidaan aina antaa yhteystiedot, jos hän myöhemmin muuttaa mieltään kuulustelun suhteen. On tärkeää miettiä, mikä olisi lapselle helpoin tapa viestittää tästä – se on todennäköisesti jotain muuta kuin puhelimitse tai sähköpostilla työaikana.

6. Lopetus

Kuulustelun lopussa kuulustelija voi tiivistää, mitä lapsi on kertonut sekä kysyä, onko vielä jotain, mistä kuulustelija ei ole kysynyt. Kuulustelun lopussa kuulustelijan tulisi myös yrittää varmistaa, että lapsi voi hyvin, esimerkiksi kysymällä häneltä, miltä hänestä tuntuu ja onko jotain, mitä hän tarvitsee tai toivoo. Kuulustelijan tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä kuvailemaan lapselle, mitkä ovat prosessin seuraavat vaiheet.

Kuulustelun jälkeen kuulustelijan ja muiden ammattilaisten on pohdittava lapsen hyvinvointia ja mahdollista välittömän tai tulevan hoidon tarvetta.

Tämän suosituksen on laatinut tohtori Julia Korkman Itämeren valtioiden neuvoston pyynnöstä osana EU:n osarahoittamaa hanketta. Se on liite asiakirjaan "Handbook for forensic child interviews in presumed cases of trafficking". Käsikirjassa on viittauksia näiden ohjeiden taustalla olevaan tutkimuskirjallisuuteen. Tässä kuvattuja ydinkysymyksiä käsitellään seuraavassa kirjallisuudessa:

- *Korkman ym 2024: White Paper on Forensic Child Interviewing: Research-Based Recommendations by the European Association of Psychology and Law*
- *Lamb ym 2018: Tell Me What Happened: Structured Investigative Interviews of Child Victims and Witnesses. Wiley.*
- *Brubacher ym 2014: Recommendations for interviewing children about repeated experiences. Psychology, Public Policy & Law.*
- *Cordisco-Steele 2019: Adapted Forensic Interview Protocol for Children and Adolescents when Exploitation and/or Trafficking is Suspected. National Children's Advocacy Center.*
- *Korkman, 2023: Trafficking in human beings: Psychological coercion and investigative interviewing. HEUNI / ELECT Policy Brief.*

Erytyskiitokset hyödyllisistä kommentteista: Noora Halmeenlaakso, Suomen keskusrikospoliisi; Natalia Ollus, HEUNI; Olivia Lind Haldorsson, Itämeren valtioiden neuvosto; Shawna von Blixen-Finecke, Itämeren valtioiden neuvosto; ja Linda Cordisco-Steele, National Children's Advocacy Center.

Viittaukset

Akhtar, S., Justice, L. V., Morrison, C. M., & Conway, M. A. (2018). Fictional first memories. *Psychological Science*, 29(10), 1612-1619.

Andrews, S. J., & Lamb, M. E. & Lyon, T.D. (2015). Question Types, Responsiveness and Self-contradictions when Prosecutors and Defense Attorneys Question Alleged Victims of Child Sexual Abuse. *Applied Cognitive Psychology*, 29: DOI: 10.1002/acp.3103

Bassil, N.C. (2019): Coercive control in long term sex trafficking relationships: Using exhaustion to control victims. https://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1105&context=jj_etds

Brubacher, S. P., Powell, M. B., & Roberts, K. P. (2014). Recommendations for interviewing children about repeated experiences. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20(3), 325–335. <https://doi.org/10.1037/law0000011>

Andrews, S. J., Lamb, M. E., & Lyon, T. D. (2015). Question types, responsiveness and self-contradictions when prosecutors and defense attorneys question alleged victims of child sexual abuse. *Applied Cognitive Psychology*, 29(2), 253-261.

Casassa, K., Knight, L. & Mengo, C. (2022). Trauma bonding perspectives from service providers and survivors of sex trafficking: A scoping review.

Cordisco Steele, L. (2019). Adapted forensic interview protocol for children and adolescents when exploitation and/or trafficking is suspected. National Children's Advocacy Center.

Elfenbein, H. A., & Ambady, N. (2002). On the universality and cultural specificity of emotion recognition: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 128(2), 203.

Ernberg, E., Magnusson, M., Koponen, L., & Landström, S. (2022). "It doesn't work at all, that's my experience": Swedish forensic interviewers' views on interpreter-mediated child interviews. *Child Abuse & Neglect*, 127, 105540.

Franchino-Olsen H. (2021). Vulnerabilities Relevant for Commercial Sexual Exploitation of Children/Domestic Minor Sex Trafficking: A Systematic Review of Risk Factors. *Trauma, violence & abuse*, 22(1), 99–111. <https://doi.org/10.1177/1524838018821956>

Graham, B., Herlihy, J., & Brewin, C. R. (2014). Overgeneral memory in asylum seekers and refugees. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 45(3), 375–380. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2014.03.001>

Goodey, J. (2003). Migration, Crime and Victimhood: Responses to Sex Trafficking in the EU. *Punishment & Society*, 5(4), 415-431. <https://doi.org/10.1177/14624745030054003>

Gudjonsson, G. H. (2021). The science-based pathways to understanding false confessions and wrongful convictions. *Frontiers in Psychology*, 12, 633936.

Heather Fritzley, V., Lindsay, R. C., & Lee, K. (2013). Young children's response tendencies toward yes-no questions concerning actions. *Child Development*, 84(2), 711-725.

Herlihy, J., Scragg, P., & Turner, S. (2002). Discrepancies in autobiographical memories—implications for the assessment of asylum seekers: repeated interviews study. *Bmj*, 324(7333), 324-327.

Herlihy, J., Jobson, L., & Turner, S. (2012). Just tell us what happened to you: Autobiographical memory and seeking asylum. *Applied Cognitive Psychology*, 26(5), 661-676. <https://doi.org/10.1002/acp.2852>

Home Office, 2010. Safeguarding children and young people who may be affected by gang activity: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/189392/DCSF-00064-2010.pdf.pdf

Hoogesteyn, K. & Taniguchi, T. Promising Practices for Law Enforcement Victim Interviews of Potential Human Trafficking Victims: A Scoping Review. Forthcoming.

Hope et al. (2021). Urgent issues and prospects at the intersection of culture, memory, and witness interviews: Exploring the challenges for research and practice. *Legal and Criminological Psychology*. <https://doi.org/10.1111/lcrp.12202>

Joleby, M., Lunde, C., Landström, S., & Jonsson, L. S. (2020). "All of me is completely different": Experiences and consequences among victims of technology-assisted child sexual abuse. *Frontiers in psychology*, 11, 606218.

Kelly, L. (1988). *Surviving Sexual Violence*. Cambridge: Polity Press

Kervinen, E. & Ollus, N. (2019). *Trafficking in Children and Young Persons in Finland*. HEUNI Publication Series No. 89. Helsinki: HEUNI. <https://heuni.fi/-/trafficking-of-children-and-young-people-in-finland>

Khan, S., & Haque, S. (2022). Autobiographical memory and future episodic thinking among trauma-exposed Rohingya refugee people. *Applied Cognitive Psychology*, 1300-1311. <https://doi.org/10.1002/acp.4014>

Korkman, J., Juusola, A., & Santtila, P. (2014). Who made the disclosure? Recorded discussions between children and caretakers suspecting child abuse. *Psychology, Crime & Law*, 20(10), 994-1004.

Korkman, J., Otgaar, H., Geven, L., Bull, R., Cyr, M., Hershkowitz, I., Mäkelä, J.-M., Mattison, M., Milne, R., Santtila, P., van Koppen, P., Memon, A., Danby, M., Filipović, L., Garcia, F.J., Gewehr, E., Gomes Bell, O., Järvillehto, L., Kask, K., Körner, A., Lacey, E., Lavoie, J., Magnusson, M., Miller, Q.C., Pakkanen, T., Peixoto, C.E., Perez, C.O., Pompèdda, F., Su, I., Sumampouw, N.E.J., van Golde, C., Waterhouse, G.F., Zappalà, A. & Volbert, R. (2024). *White Paper on Forensic Child Interviewing: Research-based recommendations by the European Association of Psychology and Law. Psychology, Crime and Law.*

Korkman, Rossi, Joleby, Hershkowitz and Lamb, 2022: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/CCPCJ_Sessions/CCPCJ_31/PNI/Child_forensic_interviewing_in_online_cases.pdf

Lamb, M. E., Brown, D. A., Hershkowitz, I., Orbach, Y., & Esplin, P. W. (2018). *Tell me what happened: Questioning children about abuse*. John Wiley & Sons.

Lamb, M. E., Orbach, Y., Sternberg, K. J., Hershkowitz, I., & Horowitz, D. (2000). Accuracy of investigators' verbatim notes of their forensic interviews with alleged child abuse victims. *Law and Human Behavior*, 24(6), 699-708.

Laukka, P., & Effenbein, H. A. (2021). Cross-cultural emotion recognition and in-group advantage in vocal expression: A meta-analysis. *Emotion Review*, 13(1), 3-11. <https://doi.org/10.1177/1754073919897295>

Lavoie, J., Dickerson, K. L., Redlich, A. D., & Quas, J. A. (2019). Overcoming disclosure reluctance in youth victims of sex trafficking: New directions for research, policy, and practice. *Psychology, public policy, and law*, 25(4), 225.

Lindholm, Börjesson & Cederborg, A-C. (2014). "What happened when you came to Sweden?": Attributing responsibility in police interviews with alleged adolescent human trafficking victims. *Narrative Inquiry* Volume 24. <https://doi.org/10.1075/ni.24.2.01lin>

Lindholm, J., Cederborg, A-C. & Alm, C. (2015) Adolescent girls exploited in the sex trade: informativeness and evasiveness in investigative interviews, *Police Practice and Research*, 16(3), 197-210. DOI: 10.1080/15614263.2014.880839

Méndez Principles: Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering (2021). <https://interviewingprinciples.com> and https://www.apt.ch/sites/default/files/publications/apt_PoEI_EN_11.pdf

- Miles-Johnson, T. & Courtenay, T. (2021) Recognition and response: policing 'Forced marriage' in England, *Policing and Society*, 31:10, 1248-1264, DOI: <https://doi.org/10.1080/10439463.2021.1873325>
- Nelson, K. (2003). Self and social functions: Individual autobiographical memory and collective narrative. *Memory*, 11(2), 125-136. <https://doi.org/10.1080/741938203>
- Principe, G. F., DiPuppo, J., & Gammel, J. (2013). Effects of mothers' conversation style and receipt of misinformation on children's event reports. *Cognitive Development*, 28(3), 260-271.
- Righarts, S., Jack, F., Zajac, R., & Hayne, H. (2015). Young children's responses to cross-examination style questioning: The effects of delay and subsequent questioning. *Psychology, Crime & Law*, 21(3)
- Somer, E., & Szwarcberg, S. (2001). Variables in delayed disclosure of childhood sexual abuse. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71(3), 332-341.
- Toivonen, V., Korkman, J., Laajasalo, L. & Pollari, K. (2022). Oikeudellinen ikärajasääntely käyttäytymistieteellisen tiedon valossa. *Defensor Legis*, 4, s 857-875. https://www.edilex.fi/defensor_legis/1000850001
- Turkel, A., & Tiapula, S. (2008). Strategies for Interviewing Child Victims of Human Trafficking.
- United Nations, 2000. Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-prevent-suppress-and-punish-trafficking-persons>
- UNODC, 2014. Global Report on Trafficking in Persons 2014. <https://reliefweb.int/report/world/global-report-trafficking-persons-2014>
- Vredeveldt, A., Given-Wilson, Z. & Memon, A. (2023). Culture, trauma, and memory in investigative interviews. *Psychology, Crime & Law*. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2023.2209262>
- Wang, Q. (2004). The emergence of cultural self-constructs: autobiographical memory and self-description in European American and Chinese children. *Developmental Psychology*, 40(1), 3-15. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.1.3>
- Wang, Q., Peterson, C., Khuu, A., Reid, C. P., Maxwell, K. L., & Vincent, J. M. (2019). Looking at the past through a telescope: Adults postdated their earliest childhood memories. *Memory*, 27(1), 19-27.

West, A. E. (2016). Child trafficking: A concept analysis. *International Journal Soc Sci. Stud.*, 4, 50.

Wilson, L (2020). Lost in interpretation: the function of role, question strategies, and emotion in interpreter-assisted investigative interviews. PhD thesis.

Wydall, S., & Zerk, R. (2021). 'Listen to me, his behaviour is erratic and I'm really worried for our safety . . .': Help-seeking in the context of coercive control. *Criminology & Criminal Justice*, 21(5), 614–632. <https://doi.org/10.1177/1748895819898513>

